

PIERWSZA POMOC DLA PSA

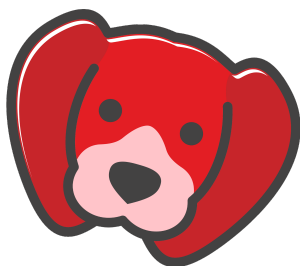
JAK ZADBAĆ O ZDROWIE PSA W NAGŁYCH
PRZYPADKACH ORAZ NA CO DZIEŃ

KATARZYNA JELENIEWSKA

Pierwsza pomoc dla psa.

Jak zadbać o zdrowie psa w nagłych przypadkach oraz na co dzień

czerwony piesek

Autor: Katarzyna Jeleniewska
Korekta: Aleksandra Baranowska
Redakcja: Dorota Barańska
Projekt okładki: Emil Nestorowicz

Copyright Czerwony Piesek. Wszelkie prawa zastrzeżone.
Książka jest chroniona prawem autorskim i innymi
prawami o ochronie własności intelektualnej. Bez naszej
pisemnej zgody, nie może być ona kopiowana w celach komercyjnych, bądź w celu
przekazania ich innym osobom, zmieniana ani wykorzystywana w żadnej formie

Spis treści

O Autorce	6
Wprowadzenie	7
Rozdział 1: Wprowadzenie do pierwszej pomocy dla psa	8
1.1. Wyposażenie i przygotowanie do udzielania pierwszej pomocy	8
Zawartość apteczki pierwszej pomocy	8
1.2. ABC Pierwszej pomocy – resuscytacja krążeniowo-oddechowa	12
Pozycja bezpieczna i resuscytacja krążeniowo-oddechowa	13
Schemat resuscytacji oddechowo-krążeniowej.	15
Rozdział 2: Nagłe przypadki i jak sobie z nimi poradzić	17
2.1. Zranienia i urazy – opatrunki na różne okazje	17
Opatrywanie ran	18
Rany obficie krwawiące, krwotoki	19
Postępowanie przy krwotoku zewnętrznym	19
Postępowanie przy krwotoku wewnętrznym	20
Postępowanie w przypadku urazów	20
Najczęściej występujące urazy:	21
Inne rodzaje ran i urazów:	22
2.2. Zaburzenia w funkcjonowaniu przewodu pokarmowego	28
Biegunki	28
Zatrucia pokarmowe	30
Inne sytuacje mające związek z układem pokarmowym	38
2.3. Inne stany nagłe. Sytuacje najczęściej spotykane oraz wyjątkowe	39
Udar cieplny	39
Drgawki, atak epilepsji	40
Omdlenia	41
Ukąszenia, użądlenia owadów	42
Ukąszenie przez żmiję	43
Podsumowanie postępowania w stanach nagłych.	46
Rozdział 3: Codzienna troska o zdrowie psa	48
3.1. Zrównoważona dieta i profilaktyka żywieniowa	48
Podstawy prawidłowego żywienia psów	48
Metody karmienia psów	50
Profilaktyka żywieniowa	54
Choroby układu kostnego	57
Cukrzyca	58
Choroby nerek	59
Choroby kardiologiczne	60
Schorzenia trzustki i wątroby	61
3.2. Regularne badania weterynaryjne, szczepienia oraz profilaktyka przeciw pasożytnicza	61
Szczepienia – profilaktyka groźnych chorób zakaźnych	61
Podstawowe badania kontrolne	68

Profilaktyka pasożytów wewnętrznych i zewnętrznych	69
3.3. O higienie słów kilka – jak dbać o oczy, uszy, pazury, sierść i zęby naszego pupila	74
3.4. Od urodzenia, aż po późną starość – codzienna pielęgnacja szczenięcia oraz psa starszego	78
Podsumowanie	86
Materiały dodatkowe	87
Awaryjny kaganiec – jak wykonać?	87
Zakładanie opatrunku – krok po kroku	91
Bibliografia	95

O Autorce

Katarzyna Jeleniewska – technik weterynarii, wieloletni hodowca (aktualnie łajek jakuckich), absolwentka biologii stosowanej na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie.

Jako pasjonatka kynologii ciągle pogłębia swoją wiedzę kynologiczną, już niedługo do listy tytułów dołączy tytuł trenera psów i dogoterapeuty.

Jednak nie tylko psy jej w głowie, na co dzień pracuje jako pedagog, zarażając najmłodszych miłością do przyrody i języka polskiego, którego uczy. Kocha dzieci, psy, konie oraz sport.

Jest pedagogiem specjalnym, trenerem i sędzią koszykówki, instruktorem hipoterapii oraz jazdy konnej. W codziennych aktywnościach towarzyszą jej psy, z którymi spaceruje, biega, jeździ na rowerze i wciąż podejmują wyzwania.

Wprowadzenie

Bycie opiekunem psa wiąże się z ogromną odpowiedzialnością. Tym samym mamy obowiązek każdego dnia dbać o zdrowie fizyczne oraz psychiczne naszego czworonoga. Niniejsza książka to swego rodzaju kompendium wiedzy, które umożliwi nam realizację tego zadania. Znajdziemy w niej bowiem podstawowe informacje dotyczące zrównoważonej diety, niezbędnych badań i zabiegów przeprowadzanych w gabinecie weterynaryjnym oraz tych, które związane są z szeroko pojętą pielęgnacją i higieną zwierzęcia. Niestety, mimo naszych ogromnych starań i najlepszych intencji, zdarzyć się mogą sytuacje nagłe, trudne do przewidzenia. Może to być incydent zagrażający życiu psa, np. wypadek komunikacyjny, pogryzienie, kontakt z substancją trującą lub z pozoru niegroźne stłuczenia czy otarcia.

Niezależnie od tego, z jakim okolicznościami przyjdzie się nam mierzyć, jako odpowiedzialni opiekunowie naszych psów powinniśmy posiadać wiedzę, która umożliwi nam skuteczne i świadome działanie w takich sytuacjach. Niniejsza pozycja jest zbiorem usystematyzowanych i jasno przekazanych wskazówek, przydatnych podczas udzielania pierwszej pomocy psom. Jednocześnie należy podkreślić, że książka ta nie zastąpi nam profesjonalnej opieki weterynaryjnej, a jedynie umożliwi właścicielowi działanie w sytuacjach, kiedy wizyta u lekarza weterynarii jest niemożliwa bądź nagłe zdarzenie wymusza na nas natychmiastową interwencję w celu ratowania zdrowia lub życia zwierzęcia.

Rozdział 1: Wprowadzenie do pierwszej pomocy dla psa

Pierwsza pomoc to zespół czynności wykonywanych w stanach nagłych, które mogą być wynikiem wypadku, urazu lub ataku choroby. Jej celem jest ochrona życia lub zdrowia oraz zapobieganie dalszym urazom do chwili przekazania psa pod opiekę lekarza weterynarii.

1.1. Wyposażenie i przygotowanie do udzielania pierwszej pomocy

Aby móc udzielić psu pierwszej pomocy, powinniśmy posiadać do tego niezbędną wiedzę oraz odpowiednio wyposażoną apteczkę.

Apteczka pierwszej pomocy to nic innego jak zestaw opatrunków, leków i innych przyborów, które mogą być przydatne podczas udzielania pierwszej pomocy. Większość niezbędnego wyposażenia zakupimy w aptece lub w sklepach internetowych. Dobrym pomysłem jest konsultacja zawartości apteczki z lekarzem weterynarii oraz uzupełnienie jej o leki, które wydawane są wyłącznie na podstawie recepty. Jednocześnie weterynarz, który zna nasze zwierzę, będzie osobą kompetentną do wskazania odpowiedniej metody pomocy i bezpiecznego sposobu podania psu konkretnych leków.

Zawartość apteczki pierwszej pomocy

- Dane adresowe i kontaktowe zaufanego lekarza weterynarii oraz przychodni całodobowej, która jest w stanie udzielić nam wsparcia również w godzinach nocnych i w święta.
- Książeczka zdrowia psa – w niej powinny znaleźć się niezbędne informacje, które ułatwią personelowi weterynaryjnemu właściwe

udzielenie pomocy zwierzęciu. Może wydać się to śmieszne, ale pod wpływem stresu możemy nie pamiętać, ile lat ma nasz pies, jakie leki przyjmuje lub kiedy ostatnio był zabezpieczany przeciw kleszczom.

- Materiały opatrunkowe:
 - gaziki (jałowe i niejłowe),
 - bandaże (zwykły, elastyczny, samoprzylepny),
 - opatrunki na oparzenia,
 - plaster w rolce.
- Środki odkażające:
 - sterylny płyn fizjologiczny,
 - roztwór chlorheksydyny,
 - jodopowidon (betdyna),
 - jodyna,
 - nadmanganian potasu,
 - kwas borowy,
 - woda utleniona.
- Rękawiczki lateksowe bądź winylowe – przydatne przy opatrywaniu ran, tamowaniu krwotoków itp.
- Koc lub ręcznik odpowiednich rozmiarów – może służyć do bezpiecznego przetransportowania zwierzęcia, ograniczenia jego ruchów, schłodzenia bądź ogrzania.
- Koc termiczny- zajmuje bardzo mało miejsca, służy do ogrzania zwierzęcia lub utrzymania prawidłowej ciepłoty ciała.
- Kaganiec – powinien być dobrany do wielkości psa i umożliwiać mu swobodne oddychanie. Zabezpiecza udzielającego pomoc przed pogryzieniem. Jako prowizorycznego kagańca możemy użyć np. bandaża elastycznego, należy jednak zaznaczyć, że tak wykonane zabezpieczenie, uniemożliwia otwarcie zwierzęciu pyska, utrudniając swobodny przepływ powietrza – przed zastosowaniem należy ocenić zasadność jego użycia.

- Termometr – temperaturę ciała psa mierzymy doodbytniczo. Warto zaopatrzyć się w dobry termometr, który szybko i precyzyjnie zmierzy temperaturę pacjenta.
- Nożyczki z zaokrąglonymi końcami – do cięcia bandaży, plastrów, wycinania sierści.
- Pęseta – przydatna podczas wyjmowania kleszczy, oczyszczania rany, usuwania drobnych ciał obcych np. z oka lub opuszki łapy.
- Strzykawki oraz igły różnych rozmiarów. Używane do przemywania ran, podawania płynów, umożliwiają dokładne odmierzenie substancji, którą chcemy podać zwierzęciu. Dodatkowo obcięte strzykawki mogą nam służyć jako prowizoryczny rozwieracz szczękowy.
- Latarka – przydatna do oświetlenia miejsca wypadku, za jej pomocą sprawdzamy również reakcję źrenic na światło.
- Opaska zaciskowa/ staza – przy tamowaniu krwotoków.
- Kompres żelowy – służy do miejscowego schłodzenia bądź ogrzania ciała psa.
- Substancje o właściwościach leczniczych. Możemy wymienić tu kilka preparatów o różnym działaniu: przeciwbiegunkowym, osłonowym, przeciwbólowym lub antyalergicznym. Najlepiej, aby apteczka była wyposażona w leki przepisane przez lekarza weterynarii, mogą być one podane dopiero po konsultacji. Niemniej jednak bywają sytuacje wyjątkowe, kiedy jesteśmy zmuszeni do podjęcia samodzielnej decyzji lub podania leków przeznaczonych dla ludzi, które są dostępne od ręki. W tym przypadku należy zachować szczególną ostrożność, rozważyć zasadność podania konkretnej substancji oraz ściśle przestrzegać dawkowania produktu. Jeżeli to możliwe, zawsze zadzwońmy do lekarza weterynarii i upewnijmy się, czy nie widzi on przeciwwskazań do podania lekarstwa psu. Ważna jest znajomość naszego pupila, np. czy zwierzek jest na coś uczulony, czy przyjmuje leki na stałe, czy jest obciążony jakąś chorobą. Istotny jest poziom

naszej wiedzy oraz nadrzędna zasada, w myśl której przede wszystkim nie powinniśmy zaszkodzić zwierzęciu.

- W przypadku wystąpienia biegunki pomocne mogą być: węgiel aktywny (dawkowanie: 1–5 g na kg m.c. co 3–4 godziny), preparat przeciwbiegunkowy zawierający diosmektyt (np. Smecta, dawkowanie: 1/3 saszetki/ 10 kg m.c. 2 razy dziennie), elektrolity i flora bakteryjna w kapsułkach (te ciężko zastąpić preparatami „ludzkimi”, gdyż ich skład jest nieco odmienny). Aby wzmocnić odwodnionego psa, możemy mu podać wodę z glukozą.
- Leki przeciwbólowe. Tu możemy wymienić leki, które w składzie jako substancję czynną zawierają metamizol sodu 500 mg (pyralgina, dawkowanie: 1 tabl./ 20 kg m.c. 2 razy dziennie) lub chlorowodorek drotaweryny (działanie przeciwbólowe, rozkurczowe, np. No-Spa, dawkowanie: 1 tabl 40 mg/ 10 kg m.c. 2–3 razy dziennie).
 - UWAGA!!! Paracetamol, ibuprofen – mogą być śmiertelnie niebezpieczne dla psa. Tych popularnych dla ludzi środków przeciwbólowych nigdy nie podajemy czworonogom!
- Przy zaparciach możemy zastosować laktulozę (dawkowanie: 3–10 ml 2–3 razy dziennie) lub ciekłą parafinę – 2–60 ml 2 razy dziennie).

Leki przeciwalergiczne – dostępne są tylko na receptę, ale czasem reakcja anafilaktyczna wymaga naszej natychmiastowej interwencji. Możemy podać wtedy lek z hydroksyzyną (dawkowanie: 2,2 mg/ kg m.c. co 8 godzin) lub klemastynę (dawkowanie: 5–10 mg jeden raz dziennie). Miejscowo możemy zastosować maść z kortykosteroidami.

Leki przeciwwstrząsowe – takie, które ratują życie psu w momencie wystąpienia wstrząsu, np. zastrzyk z adrenaliną.

Podanie leków zwierzęciu zawsze powinno być skonsultowane z lekarzem weterynarii, choćby telefonicznie.

Po skompletowaniu apteczki pozostaje nam jeszcze sprawa prawidłowego jej użytkowania. Apteczka powinna znajdować się w łatwo dostępnym miejscu, aczkolwiek poza zasięgiem zwierząt i dzieci. Ze względu na znajdujące się w niej leki lepiej przetrzymywać ją z daleka od źródeł ciepła oraz chronić przed bezpośrednim działaniem promieni słonecznych i wilgoci. Należy regularnie kontrolować jej zawartość, usuwać przeterminowane leki oraz uzupełniać braki. Leki znajdujące się w apteczce powinny być przechowywane wraz z ulotkami, dzięki którym będziemy mogli sprawnie zapoznać się z instrukcją użycia.

1.2. ABC Pierwszej pomocy – resuscytacja krążeniowo-oddechowa

Prawidłowo udzielona pierwsza pomoc może uratować zdrowie, a nawet życie naszego zwierzęcia. Ma na celu powstrzymać pogarszanie się jego stanu zdrowia, ograniczyć do minimum ból i niepokój towarzyszące urazom oraz ułatwić dalsze leczenie.

Podczas udzielania pierwszej pomocy powinniśmy działać szybko, zgodnie z posiadaną wiedzą i umiejętnościami, z dbałością o bezpieczeństwo swoje i psa. Zasada, którą powinniśmy się kierować, to „przede wszystkim nie szkodzić”. Jeśli mamy jakiegokolwiek wątpliwości co do zasadności podejmowanych działań, skonsultujmy się z lekarzem weterynarii.

W razie nagłego wypadku należy w pierwszej kolejności ocenić sytuację, bezpieczeństwo psa oraz własne. Jeśli to możliwe, zorganizujmy sobie pomoc (może to być przechodzień, który wykona telefon do najbliższej/wskazanej przychodni weterynaryjnej, pomoże przy unieruchomieniu

rannego lub poda niezbędne przedmioty). Dodatkowa para rąk i wsparcie niewątpliwie bardzo nam się przydadzą.

Następnie powinniśmy przeprowadzić podstawowe badanie funkcji życiowych, podczas którego ocenie podlegają świadomość oraz oddech¹. Ocena ta polega na obserwacji reakcji zwierzęcia na głos lub dotyk (bywa, że skuteczne okazuje się dmuchnięcie w nos lub ucho psa). Jeśli zwierzę nie reaguje na bodźce z zewnątrz, uznajemy je za nieprzytomne. Przechodzimy wtedy do oceny oddychania. Obserwujemy, czy klatka piersiowa oraz jama brzuszna unoszą się w rytmiczny sposób. Jeśli mamy przy sobie kawałek szkła lub lustro, możemy przyłożyć je blisko psich nozdrzy, oddech spowoduje zaparowanie lustrzanej powierzchni. Zawsze musimy się upewnić, czy drogi oddechowe zwierzęcia są drożne (jeśli w jamie ustnej lub gardle znajduje się ciało obce, usuwamy je przy pomocy pęsety).

Kiedy stwierdzamy, że pies nie oddycha, powinniśmy niezwłocznie²:

- ułożyć go w pozycji bezpiecznej,
- przystąpić do resuscytacji krążeniowo-oddechowej (RKO).

Pozycja bezpieczna i resuscytacja krążeniowo-oddechowa

Pozycja bezpieczna to takie ułożenie ciała, które umożliwia wykonanie resuscytacji krążeniowo-oddechowej, a jednocześnie pozwala na swobodny przepływ powietrza przez drogi oddechowe poszkodowanego zwierzęcia.

Dla większości psów będzie to pozycja na prawym boku z głową i szyją wyciągniętą w taki sposób, żeby stanowiła przedłużenie kręgosłupa. Kończyny powinny być wyprostowane, nieprzylegające do ciała, pysk

¹ Jeszcze kilka lat temu wytyczne Europejskiej Rady Resuscytacji za badanie podstawowe uznawały sprawdzanie pulsu. Obecnie uznaje się to za parametr należący do grupy badań dodatkowych, obok oceny reakcji źrenic na światło, częstotliwości oddechu, temperatury, koloru dziąseł oraz przeglądu innych części ciała.

² Reanimacja ma sens, jeśli pies nie oddycha nie dłużej niż 5 minut przed podjęciem czynności resuscytacyjnych. Po tym czasie w wyniku niedotlenienia dochodzi do nieodwracalnych zmian w mózgu zwierzęcia.

otwarty, a język wyciągnięty na bok (jest to tzw. pozycja boczna ortopnoiczna). Psy ras brachycefalicznych³ układa się w pozycji mostkowej odbarczającej (zwierzę ułożone jest na mostku i brzuchu, głowa i przednie łapy wciągamy do przodu, tylne do tyłu – tzw. pozycja na żabę). W tej pozycji wskazane jest zastosowanie rozwieracza szczękowego lub przedmiotu pełniącego taką funkcję (np. obcięta strzykawka)⁴. Psa zawsze układamy na twardej powierzchni, jeśli to możliwe z przednią częścią ciała ułożoną nieco niżej niż tylną⁵. Po ułożeniu psa w pozycji bezpiecznej przechodzimy do resuscytacji krążeniowo-oddechowej.

Pozycja bezpieczna (źródło: własne)

³ Rasy brachycefaliczne – to określenie psów, które charakteryzują się specyficzną budową anatomiczną. Mają one kwadratową czaszkę oraz skróconą, spłaszczoną kufę, ich nozdrza są często zdeformowane, a podniebienie przerośnięte. Wymienione cechy sprawiają, że rasy, które określa się mianem brachycefalicznych, mają kłopoty z oddychaniem i obciążony układ krążenia. Zaliczamy do nich mopsy, pekińczyki, shih-tzu, buldogi francuskie, chow chow, bokserzy oraz bullmastiffy.

⁴ Strzykawki różnych rozmiarów powinny znajdować się w apteczce, prowizoryczny rozwieracz wykonujemy, wyciągając tłok ze strzykawki i obcinając jej zwężony koniec.

⁵ Pozycja Trendelenburga – w tej pozycji głowa znajduje się niżej niż reszta ciała, ułatwiając tym samym dopływ krwi do mózgu.

Schemat resuscytacji oddechowo-krążeniowej.

- Jeśli jesteśmy sami, wykonujemy 30 uciśnień klatki piersiowej i 2 wdechy, jeśli mamy pomoc w postaci drugiej osoby, to jedna wykonuje masaż serca, druga natomiast wdechy – 15 uciśnień i 2 wdechy.
- Resuscytację rozpoczynamy od wdechów, po uprzednim sprawdzeniu drożności dróg oddechowych.
- Wdechy – należy objąć pysk psa, aby zamknąć jego jamę ustną, powietrze nie powinno przez nią uciekać. Jednocześnie dłonie układamy w tunel, który ułatwi wtłoczenie powietrza przez nozdrza zwierzęcia. Po prawidłowo wykonanym wdechu klatka piersiowa psa powinna się nieco unieść. Wyżej opisana reanimacja usta–nos jest efektywna i dość łatwa w wykonaniu. Należy jednak wspomnieć, że w przypadku ras brachycefalicznych zaleca się stosowanie reanimacji usta–usta, podczas której zatykamy psu nozdrza, a powietrze wtłaczamy bezpośrednio do otwartej jamy ustnej.
- Masaż serca – wykonujemy go w pozycji bezpiecznej (pozycja opisana została powyżej, ułożenie w zależności od rasy na mostku lub prawym boku). Jeśli udzielamy pomocy szczenięciu lub psu niewielkich rozmiarów, możemy używać tylko jednej dłoni, którą chwytamy klatkę piersiową od strony mostka, tak aby serce znalazło się między kciukiem a resztą palców. Klatkę uciskamy poprzez rytmiczne zaciskanie dłoni. Kiedy pies jest większy, kładziemy złożone dłonie (jedna dłoń leży na drugiej) na boku klatki piersiowej, za łokciem (nad sercem). Z wyczuciem wykonujemy rytmiczne uciśnięcia, przy czym nie zginamy swoich rąk w łokciach. W przypadku ras

brachycefalicznych pies leży na mostku, a my uciskamy obiema dłońmi od góry jego kręgosłup, między łopatkami.

- Reanimację w schemacie 30 uciśnień, 2 wdechy lub 15 uciśnień, 2 wdechy powtarzamy do momentu przywrócenia czynności życiowych (co jakiś czas sprawdzamy, czy stan zwierzęcia nie uległ poprawie) lub do momentu dotarcia do gabinetu weterynaryjnego. Jeśli po 20 minutach pies nie zacznie oddychać, możemy stwierdzić zgon⁶.

Ułożenie dłoni podczas wykonywania masażu serca (źródło: własne)

⁶ Zgon – kiedy do mózgu w wyniku zatrzymania akcji serca nie dociera tlen, mamy do czynienia ze śmiercią kliniczną. Po 3–5 minutach można mówić już o śmierci biologicznej, która charakteryzuje się nieodwracalnym uszkodzeniem neuronów.

Rozdział 2: Nagłe przypadki i jak sobie z nimi poradzić

Znajomość schematów postępowania w nagłych przypadkach może decydować o życiu i zdrowiu naszego czworonożnego przyjaciela. W niniejszym rozdziale przedstawiono różne sytuacje i ich konsekwencje w postaci ran, urazów, zatruc i innych, które mogą przydarzyć się psu – od niegroźnych kontuzji mogących powstać podczas zabawy po zdarzenia wyjątkowo niebezpieczne takie jak wypadek komunikacyjny, pogryzienie, a nawet ukąszenie żmii. Istotne, aby każdy właściciel zwierzęcia był na takie zdarzenia przygotowany i wiedział, jak powinien zareagować oraz udzielić właściwej pomocy.

2.1. Zranienia i urazy – opatrunki na różne okazje

Raną nazywamy każde naruszenie ciągłości skóry, które może powstać w wyniku rozcięcia, uderzenia, dźgnięcia lub oparzenia. Rozróżniamy rany cięte, kłute, płatowe, szarpane lub inne, powstałe np. na skutek pogryzienia czy postrzału. Rany mogą, ale nie muszą być niebezpieczne dla zdrowia lub życia psa. O tym, czy rana jest groźna, decyduje kilka parametrów takich jak: jej głębokość, rozległość, umiejscowienie, intensywność krwawienia i stopień jej zanieczyszczenia.

Trochę innym rodzajem ran są rany tłuczone, tzw. **stłuczenia**, które powstały w wyniku uderzenia tępym przedmiotem lub na skutek uderzenia np. o podłoże. Pod wpływem siły uderzeniowej dochodzi do uszkodzenia głębiej położonych tkanek, natomiast ciągłość skóry nie zostaje naruszona. W zależności od stopnia uszkodzenia ciała możemy wyróżnić urazy pierwszego, drugiego lub trzeciego stopnia. Urazy pierwszego stopnia to

uszkodzenia małych naczyń krwionośnych, które uwidoczniają się pod postacią krwiałków lub siniaków. Może towarzyszyć im ból o różnym stopniu nasilenia oraz obrzęk okolicznych tkanek. Uraz drugiego stopnia jest zbliżony do urazu pierwszego stopnia, natomiast charakteryzuje się intensywniejszym odczynem zapalnym, większą opuchlizną oraz bolesnością. Urazy trzeciego stopnia to często urazy zagrażające życiu lub zdrowiu zwierzęcia. Dochodzi bowiem do głębokiego uszkodzenia tkanek – obrażeń wewnętrznych lub złamań.

Poniżej opisane zostaną schematy postępowania w przypadku różnego rodzaju ran oraz urazów, które zawsze powinny zostać przez nas w sposób prawidłowy opatrzone.

Opatrywanie ran

Różnego rodzaju opatrunki, mają za zadanie zapewnić czystość rany, zatamować krwawienie, zmniejszyć opuchliznę lub unieruchomić tkanki w celu zapobiegania dalszym urazom.

1. **Oczyszczanie.** Ranę oczyszczamy wodą lub solą fizjologiczną. Możemy użyć wody z kranu, wody mineralnej lub płynu fizjologicznego. Wykorzystujemy do tego celu dużą strzykawkę lub butelkę z przedziurawionym korkiem, tak aby strumień wody wydobywał się pod podwyższonym ciśnieniem. Umożliwi to wypłukanie z rany drobnych zanieczyszczeń. Nie płuczemy ran intensywnie krwawiących.
2. **Osuszanie.** W tym celu używamy gaz sterylnych i pęsety. Ranę suszymy od środka do zewnątrz poprzez przykładanie kolejnych gazików przy pomocy pęsety, ewentualnie dłońmi zabezpieczonymi rękawiczkami. Nigdy nie pocieramy rany.

3. **Dezynfekcja.** Zawsze przy użyciu sterylnych gazików nasączonych substancją o właściwościach odkażających.
4. **Zabezpieczenie.** Ranę należy osłonić warstwą sterylnej gazy i zabezpieczyć ją najpierw zwykłym bandażem, a następnie bandażem elastycznym lub przylepnym. Zazwyczaj stosuje się warstwową strukturę opatrunku, na którą składa się: sterylna warstwa kontaktowa, warstwa pośrednia (bandaż, lignina) i zewnętrzna, mająca za zadanie utrzymać opatrunek na miejscu.

Rany obficie krwawiące, krwotoki

Z krwotokiem mamy do czynienia, gdy dochodzi do uszkodzenia ciągłości ścian naczyń krwionośnych. Ze względu na miejsce wypływu krwi możemy wyróżnić krwotok zewnętrzny, wewnętrzny, mieszany lub śródmiąższowy. **Priorytetem w postępowaniu w przypadku stwierdzenia krwotoku jest jak najszybsze zatamowanie krwawienia⁷.**

Postępowanie przy krwotoku zewnętrznym

Nie płuczemy silnie krwawiącej rany wodą. Jak najszybciej wykonujemy opatrunek uciskowy. Warstwę grubej sterylnej gazy dociskamy drugą warstwą gazy i owijamy dość mocno bandażem elastycznym. Część ciała, która intensywnie krwawi, staramy się trzymać nieruchomo, jeśli to możliwe uniesioną nieco wyżej, powyżej poziomu serca. Jeśli krwotok jest bardzo intensywny i nie udaje się nam go zatrzymać, możemy zastosować opaskę uciskową. Do tego celu można użyć stazy medycznej lub bandaża elastycznego. Opaskę zakładamy i poluzowujemy co 10 minut, w tym czasie

⁷ Ze względu na ilość utraconej krwi krwotoki możemy podzielić na: lekkie (utrata mniej niż 10 ml krwi na kilogram masy ciała), umiarkowane (utrata 15 ml na kg m.c.), ciężkie (utrata 25 ml na kg m.c.) oraz bardzo ciężkie (utrata 35 ml lub więcej na kg m.c.).

powinniśmy jak najszybciej przetransportować psa do lecznicy weterynaryjnej.

Postępowanie przy krwotoku wewnętrznym

Jeśli po jakimś nagłym zdarzeniu, np. wypadku komunikacyjnym, zaobserwujemy u psa następujące objawy: słabnięcie, trudności w oddychaniu, wymioty z krwią, możemy podejrzewać krwotok wewnętrzny. W takiej sytuacji powinniśmy kontrolować funkcje życiowe poszkodowanego zwierzęcia, najlepiej okryć je kocem termicznym i jak najszybciej przetransportować do gabinetu weterynaryjnego. W każdej chwili musimy być gotowi na rozpoczęcie resuscytacji krążeniowo-oddechowej.

Postępowanie w przypadku urazów

Jeśli mamy do czynienia z urazami pierwszego bądź drugiego stopnia (stłuczenia), pierwsza pomoc obejmuje jak najszybsze schłodzenie miejsca, które zostało uszkodzone. Do tego celu używamy specjalnych kompresów chłodzących, które przechowuje się w zamrażarce, tak aby istniała możliwość ich natychmiastowego użycia. Jeśli nie mamy akurat dostępu do schłodzonego kompresu, możemy wykonać go sami przy użyciu lodu. Lód nie powinien być przykładany bezpośrednio na skórę, dlatego też garść kostek lodu umieszczamy w woreczku z zimną wodą. Tak przygotowany domowymi sposobami kompres możemy użyć w celu schłodzenia określonej partii ciała psa. Pamiętajmy o tym, aby co jakiś czas zdejmować kompres, by skóra mogła chwilę „odpocząć” od niskiej temperatury.

W przypadku urazów trzeciego stopnia takich jak zwichnięcia, złamania, obrażenia wewnętrzne schemat postępowania wygląda inaczej. Musimy

bezzwłocznie udać się do weterynarza po uprzednim unieruchomieniu uszkodzonego miejsca.

Najczęściej występujące urazy:

- **Zwichnięcia.** Zwichnięcie stawów to przemieszczenie kości, które tworzą staw, względem siebie. Najczęściej dochodzi do zwichnięć stawów biodrowych lub łokciowych (u małych ras obserwuje się zwichnięcie rzepki). Objawy to duża bolesność i kulawizna.
- **Pęknięcia.** Podczas pęknięcia kości nie dochodzi do całkowitego przerwania jej ciągłości. Objawem pęknięcia kości kończyny może być jedynie kulawizna i niewielki obrzęk.
- **Złamania.** Złamanie kości to przerwanie jej ciągłości. Możemy mówić o złamaniach zamkniętych bez przemieszczenia lub z przemieszczeniem oraz złamaniach otwartych, kiedy złamana kość przebija mięśnie i skórę. Najczęściej złamania dotyczą kończyn. W przypadku złamań zamkniętych wykonujemy opatrunek stabilizujący. Do tego celu używamy długich, prostych przedmiotów takich jak kije, deseczki. Układamy je w taki sposób, aby usztywniały dwa sąsiadujące stawy, a następnie owijamy je bandażem elastycznym. Jeśli chodzi o złamania otwarte, skupiamy się na zatamowaniu krwotoku (patrz: krwotoki) i założeniu jałowego opatrunku. Nie usztywniamy złamania i jak najszybciej przetransportowujemy zwierzę do lecznicy weterynaryjnej. Monitorujemy stan poszkodowanego psa i w razie konieczności rozpoczynamy RKO.

Inne rodzaje ran i urazów:

- **Oparzenia.** Oparzenie to uszkodzenie skóry spowodowane zazwyczaj działaniem ciepła. Czasami o oparzeniu możemy mówić, gdy rana powstała na skutek działania substancji chemicznej lub prądu. Do niegroźnych, aczkolwiek dość często spotykanych oparzeń zaliczamy poparzenia słoneczne, dotyczą one przede wszystkim ras nagich, psów o jasnej sierści lub tych krótko przystrzyżonych. Właściciele wraz z nadejściem lata często decydują się na skrócenie sierści pupilowi, myśląc, że pomogą mu w ten sposób w radzeniu sobie z wysokimi temperaturami, tymczasem skutek jest zupełnie odwrotny i zwierzę zostaje pozbawiony naturalnej warstwy termoregulacyjnej.

Postępowanie:

1. Poparzone miejsce polewamy jak najszybciej dużą ilością chłodnej lub zimnej (nie lodowatej) wody. Jeżeli oparzenie powstało w wyniku bezpośredniego działania ognia, a ten wciąż się pali, nie używamy do jego gaszenia wody, lepiej zrobić to przez odcięcie dopływu powietrza, np. poprzez użycie koca lub bawełnianego ręcznika. Nie używamy do tego celu materiałów syntetycznych.
2. Opatrujemy ranę za pomocą gazy sterylnej nasączonej płynem fizjologicznym.
3. Jeżeli mamy do czynienia z poparzeniem pierwszego stopnia o bardzo małej średnicy, możemy posmarować ranę warstwą maści z antybiotykiem. Oparzenia rozleglejsze oraz II, III i IV stopnia wymagają zawsze wizyty u weterynarza i wdrożenia odpowiedniego leczenia.

Poparzenia powstałe na skutek porażenia prądem to jedne z najczęstszych poparzeń. Ich ofiarą padają najczęściej szczenięta, które szczególnie podczas wymiany zębów gryzą różne elementy swojego otoczenia, m.in. kable. Oparzenia powstałe na skutek kontaktu

z elektrycznością wywołują nie tylko widoczne gołym okiem obrażenia na powierzchni skóry, ale mogą być przyczyną uszkodzeń na poziomie komórkowym oraz powodować bardzo groźne obrażenia wewnętrzne. Musimy zadbać o to, aby pies, a w szczególności szczeniak, przebywał w bezpiecznym dla siebie otoczeniu. Jeśli to możliwe, zabezpieczmy znajdujące się w jego zasięgu kable. Jeżeli nie, może warto nauczyć psa korzystania z klatki kennelowej.

- **Uszkodzenie opuszki łapy.** To chyba najczęściej spotykany rodzaj zranienia. Przyczyn uszkodzenia opuszki łapy może być wiele, mogą to być: rany cięte, powstałe na skutek nadeptnięcia na kawałek metalu lub szkła; rany klute – po nastąpieniu na ostry przedmiot, o małej średnicy, np. na gwóźdź; oparzenia na skutek kontaktu z rozgrzanym podłożem, np. asfaltem w upalne dni; podrażnienia w wyniku działania soli rozsypywanej zimą na chodniki.

Postępowanie:

1. Opluczmy łapę i dokładnie obejrzymy, dalsze działanie zależy od rodzaju powstałej rany.
2. Rany cięte, jeśli nie krwawią obficie, przemywamy, odkażamy i opatrujemy. W celu zabezpieczenia opatrunku możemy zakleić go od spodu plastrem lub użyć specjalnego buta, który będzie chronił łapę przed kontaktem z podłożem. Jeśli rana mocno krwawi, w pierwszej kolejności tamujemy krwawienie.
3. Jeśli w łapę jest wbite ciało obce, możemy je usunąć, jeśli nie jest zakotwiczone zbyt głęboko, a następnie zdezynfekować i opatrzyć ranę. Jeśli ciało obce tkwi głęboko, zakładamy jedynie opatrunek osłaniający i udajemy się ze zwierzęciem do weterynarza. W przypadku ran klutych nawet gdy udaje nam się usunąć ciało obce, musimy bacznie obserwować psa. Rany takie często ulegają zakażeniu.
4. W przypadku poparzeń powstałych na skutek kontaktu z rozgrzanym podłożem postępujemy jak w przypadku innych poparzeń. Chłodzimy

ranę i stosujemy opatrunki na oparzenia. Jeśli jest to oparzenie II, III lub IV stopnia, konieczna będzie wizyta u weterynarza i wdrożenie leczenia (antybiotykoterapia oraz podanie leków przeciwzapalnych i przeciwbólowych).

5. Podrażnienia powstałe na skutek działania soli przemywamy obficie wodą, osuszamy, smarujemy maściami o właściwościach gojących i wspomagających gojenie, opatrujemy. W zimie, aby zapobiegać takim sytuacjom, możemy smarować psu opuszki specjalnymi maściami i kremami ochronnymi. Możemy również zastosować wazelinę kosmetyczną.
 6. Uwagi dotyczące opatrywania łap. Opatrunki łap wymagają użycia dość grubej warstwy wyściółki. Aby utrzymać opatrunek na miejscu, dobrze sprawdza się plaster, który przyklejamy na granicy opatrunku z sierścią, lub bandaż samoprzylepny. Opatrunek zabezpieczamy przed kontaktem z podłożem, tu również możemy użyć plastra, bandaża samoprzylepnego bądź założyć psu specjalny but ochronny. Niektóre psy mogą chcieć pozbyć się opatrunku i wylizywać uszkodzoną łapę. W takim przypadku niezbędne będzie zastosowanie kołnierza.
- **Uszkodzenie pazura.** Najczęstsze urazy pazurów to pęknięcie, złamanie lub całkowite oderwanie (szczególnie częste w przypadku tzw. wilczych pazurów). Uszkodzenie mocno unerwionej miazgi pazura jest bolesne i może silnie krwawić. Udzielenie pierwszej pomocy ogranicza się do oczyszczenia miejsca zranienia, jego dezynfekcji, a następnie przyłożenia punktowo gazika lub patyczka do uszu z kryształkami nadmanganianu potasu i przytrzymanie go przez około minutę. Czynność tę wykonujemy w rękawiczkach ochronnych, gdyż nadmanganian mocno barwi skórę. Następnie wykonujemy opatrunek łapy i udajemy się do lekarza weterynarii. Być może

konieczne będzie podanie środków przeciwbólowych i przeciwzapalnych.

- **Złamanie, wybite zęba.** Do złamań zębów najczęściej dochodzi podczas gryzienia twardych przedmiotów. Najczęściej złamaniom ulegają kły i łamacze. Jeśli dojdzie do odsłonięcia miazgi zębowej, niezbędna będzie wizyta w gabinecie weterynaryjnym, gdyż nieopatrzony ząb może ulec zakażeniu, co może mieć poważniejsze konsekwencje np. w postaci sepsy. Bywa, że ząb zostaje częściowo lub całkowicie wybity (awulsja). W takim wypadku nie czyścimy wypadniętego zęba, umieszczamy go w pojemniku z płynem fizjologicznym i jak najszybciej udajemy się do gabinetu weterynaryjnego, gdzie lekarz umieści ząb w zębodole i ustabilizuje go za pomocą szwów, ewentualnie specjalnego drucika. Jeśli zareagujemy szybko i będziemy stosować się do zaleceń, istnieje szansa, że więzadła przyzębia zregenerują się i ząb powtórnie zakotwiczy się we właściwym miejscu.
- **Uszkodzenie gałki ocznej.** Uraz oka może powstać na skutek dostania się do niego ciała obcego lub działania sił zewnętrznych (pogryzienie, wypadek komunikacyjny), konsekwencją czego może być nawet całkowite wypadnięcie gałki ocznej. Kiedy pies pociera głowę o różne przedmioty, mruży oko z dużą intensywnością, wygląda ono inaczej niż na co dzień – łzawi, ropieje, wydaje się mniejsze bądź mętnieje, może to oznaczać, iż dostało się do niego ciało obce. Może być ono w oczodole lub na powierzchni oka, wtedy wystarczy jedynie przepłukać oko psa dużą ilością płynu fizjologicznego. Jeśli natomiast doszło do wbicia ciała obcego w struktury oka (uszkodzona rogówka po jakimś czasie mętnieje), musimy niezwłocznie udać się do lekarza weterynarii, który je usunie. Nieleczony stan zapalny może powodować nieodwracalne zmiany w oku, a co za tym idzie wiązać się

z utratą wzroku, dlatego ważna jest szybka reakcja właściciela. Jeśli pies intensywnie się drapie lub ociera, powinniśmy mu to uniemożliwić, zakładając np. kołnierz. Groźniejszym urazem jest wypadnięcie gałki ocznej. Ma ono miejsce, kiedy dochodzi do uszkodzenia więzadeł i mięśni utrzymujących oko w oczodole. Najczęściej tego typu uraz dotyczy ras brachycefalicznych. Aby możliwe było uratowanie narządu wzroku i zachowanie jego funkcji, konieczna jest jak najszybsza wizyta w lecznicy weterynaryjnej. Do czasu przetransportowania zwierzęcia powinniśmy nawilżać uszkodzone oko np. poprzez przykładanie sterylnej gazy obficie nasączonej płynem fizjologicznym.

- **Rany powstałe na skutek pogryzienia.** Nasz pies może stać się ofiarą pogryzienia, najczęściej w wyniku nieodpowiedzialności naszej lub właściciela innego psa. Zanim zdecydujemy się na puszczenie psa luzem oraz kontakty z innymi psami, powinniśmy pupila odpowiednio wyszkolić i zsocjalizować. Musimy być bardzo ostrożni, jeśli pozwalamy swojemu czworonogowi na kontakt z innymi psami, ponieważ oprócz obrażeń ciała, pogryzienie odciska trwałe piętno na psychice psa. Takie „rany” goją się o wiele dłużej, a powrót do równowagi psychicznej może zająć miesiące, lata, możliwe nawet, że pies już zawsze będzie się zmagał z problemami natury behawioralnej. Jeśli chodzi o obrażenia ciała, rany szarpane oraz punktowe po kłach napastnika mogą być powierzchowne lub głębokie i rozległe, a nawet zagrażające życiu psa. Do tych najbardziej dramatycznych dochodzi zazwyczaj, gdy pomiędzy psami istnieje duża różnica masy i siły. Na szczęście sytuacje te takie to rzadkość.

Poniżej przedstawiono schemat postępowania w przypadku najczęściej spotykanych pogryzień, które wymagają co prawda

opatrzenia i wizyty w gabinecie weterynaryjnym, ale nie niosą za sobą skutków w postaci śmierci bądź trwałego kalectwa.

Postępowanie:

1. Jeśli nie jesteśmy pewni, że pies nas nie ugryzie, założmy mu kaganiec. „Bójka” to zawsze ogromne emocje, które mogą znaleźć ujście, kiedy będziemy udzielać pomocy.
 2. Założmy rękawiczki, dokładnie obejrzymy poszkodowanego, postaramy się zlokalizować źródło krwawienia. W przypadku psów o gęstej, długiej, a do tego ciemnej sierści to zadanie może okazać się niezwykle trudne. W tym wypadku pomocna może okazać się woda utleniona. Nie lejemy jej bezpośrednio na ranę, a jedynie nasączamy nią gazik, którym przecieramy delikatnie sierść psa. Woda w kontakcie z krwią silnie się pieni i łatwiej będzie nam dostrzec miejsce ukąszenia.
 3. Jeśli zlokalizowaliśmy ranę bądź najczęściej wiele ran, wytnijmy w tym miejscu sierść, a następnie oczyścimy i zdezynfekujemy uszkodzony obszar za pomocą płynu fizjologicznego i delikatnego środka odkażającego (nigdy nie używamy do tego celu wody utlenionej, która ma działanie drażniące i może doprowadzić do martwicy brzegów rany, uniemożliwiając ich zszycie).
 4. Zakładamy trójwarstwowy opatrunek.
 5. Jedziemy do lecznicy weterynaryjnej. Każda rana powstała po pogryzieniu jest zakażona i wymaga antybiotykoterapii. Jeśli tego nie zrobimy, rana już po kilku godzinach zacznie ropieć, mogą tworzyć się niebezpieczne przetoki lub może dojść do ogólnego zakażenia organizmu.
- **Rana kłuta, ciało obce wbite w psa.** Sytuacją wyjątkową, wymagającą szczególnego postępowania jest powstanie rany kłutej, spowodowane wbiciem się w ciało psa przedmiotu o dużej średnicy lub długości. Do tego typu zdarzenia dochodzi często podczas próby przeskoczenia

przez zwierzę ogrodzenia lub gdy eksploruje ono teren, na którym znajdują się duże, ostre elementy metalowe bądź szklane. Jeśli przedmiot tkwi głęboko w ciele, pod żadnym pozorem nie powinniśmy go wyjmować. Istnieje prawdopodobieństwo, że uciska on uszkodzone naczynia, tamując w ten sposób krwotok. Musimy skupić się na unieruchomieniu zwierzęcia, zabezpieczeniu wbitego przedmiotu przed przemieszczaniem się i jak najszybszym przetransportowaniu poszkodowanego psa do lecznicy.

Kłosa traw i zbóż. Wydawać by się mogło, że tak niepozorne ciało obce nie jest w stanie wyrządzić naszemu psu krzywdy. A jednak wbite w ciało zwierzęcia kłosa traw lub zbóż to nierzadko spotykana sytuacja, wymagająca interwencji u lekarza weterynarii i mająca poważne konsekwencje. Kłosa mogą dostać się do uszu, nosa lub jamy ustnej psa. Jeśli wbijają się w skórę zwierzęcia, wędrują w głębsze warstwy, powodując ropne stany zapalne i przetoki. Jeśli kłos przedostanie się do płuc, może być przyczyną ropniaka opłucnej. W ekstremalnych przypadkach kłos, który przedostał się do krwioobiegu, może być przyczyną zatoru i śmierci naszego czworonoga. Zdiagnozowanie tego rodzaju przypadków nie należy do łatwych, dlatego ważne jest, aby po każdym spacerze dokładnie obejrzeć psa, szczególnie łapy oraz okolice nosa i uszu i w razie potrzeby usunąć wbite ciało obce.

2.2. Zaburzenia w funkcjonowaniu przewodu pokarmowego

Biegunki

Nieprawidłowe działanie przewodu pokarmowego objawia się najczęściej wystąpieniem biegunki lub/i wymiotów, może być spowodowane przez bakterie, wirusy lub spożycie substancji toksycznej.

O biegunce możemy mówić, gdy obserwujemy zwiększoną ilość wody w kale (stolec jest luźny lub całkiem rzadki), zwiększa się częstotliwość jego oddawania oraz objętość. Jeśli przyczyna biegunki to zwykła niestrawność a pies czuje się dobrze (nie jest apatyczny), możemy spróbować sami poradzić sobie z problemem.

Podjęcie decyzji o wizycie u weterynarza i ewentualnej hospitalizacji ułatwi nam fakt wystąpienia jednego lub kilku czynników ryzyka, do których należą:

1. **Wiek.** Biegunka może być niebezpieczna szczególnie dla szczeniąt i psów w podeszłym wieku.
2. **Rozmiar.** Im mniejsza rasa psów, tym szybciej dany osobnik może ulec odwodnieniu.
3. **Czas trwania biegunki.** Biegunka nie powinna trwać dłużej niż 48 godzin.
4. **Temperatura.** Jeśli biegunce towarzyszy podwyższona temperatura ciała, możemy podejrzewać, że jej przyczyną jest choroba zakaźna. Powinniśmy udać się wtedy do weterynarza, gdyż niektóre choroby stanowią bezpośrednie zagrożenie dla życia naszych podopiecznych.
5. **Wymioty.** Bywa, że oprócz biegunki obserwujemy jednocześnie wymioty. Może wtedy dojść do szybkiego odwodnienia organizmu, musimy bacznie obserwować psa i szukać profesjonalnej pomocy, kiedy ten słabnie.
6. **Krew.** Jeśli obserwujemy w kale krew, możemy podejrzewać, że doszło do uszkodzenia albo podrażnienia ścian jelit lub żołądka. Ta sytuacja również wymaga szybkiej konsultacji z lekarzem weterynarii.
7. **Choroby współistniejące.**

Jak wspomniano już wcześniej, postępowanie w przypadku biegunki zależy od wystąpienia wyżej wymienionych czynników ryzyka. W przypadku ich braku możemy zmodyfikować dietę czworonoga i stworzyć bardziej lekkostrawny jadłospis oraz ograniczyć ilość spożywanego przez czworonogapokarmu. Można podawać jedzenie w mniejszych porcjach, rozdzielonych na wiele mniejszych posiłków. Całkowita głodówka⁸ może dawać złudne wrażenie poprawy, gdyż zwierzę, które nie je, wydala mniej kału. Dobrze w takich sytuacjach sprawdzają się specjalnie zbilansowane karmy dla zwierząt z kłopotami natury gastrycznej lub gotowany kurczak z ryżem (oczywiście musimy mieć pewność, że zwierzę nie jest np. uczulone na białko kurczaka). Oprócz diety powinniśmy dbać o nawodnienie organizmu zwierzęcia. Kontrolujemy ilość wypijanej wody lub wspomagamy osłabiony organizm specjalnym roztworem do nawadniania, dostępnym w gabinetach weterynaryjnych lub dobrych sklepach zoologicznych. Jeśli pies nie chce go wypić, możemy podać go doustnie, za pomocą strzykawki. Płyny podajemy psu zawsze bardzo powoli, z boku pyska, tak aby nie doprowadzić do zachłyśnięcia. Po konsultacji z lekarzem weterynarii możemy wspomóc się środkami farmakologicznymi. Pomocny może okazać się tu węgiel aktywny, leki zawierające diosmektyt lub preparaty z florą bakteryjną przeznaczone dla psów.

Zatrucia pokarmowe

Zatrucia pokarmowe to bardzo szeroki temat. W niniejszym podrozdziale zostaną opisane najczęściej spotykane rodzaje zatruć oraz te, które mogą okazać się śmiertelnie niebezpieczne dla naszych czworonożnych przyjaciół. Działanie toksyczne mogą mieć substancje, które są często używane w gospodarstwie domowym, np. płyn do odmrażania szyb czy trutka na szczury. Szkodliwe mogą być nie tylko syntetyczne środki chemiczne, ale

⁸ Dwunastogodzinna głodówka jest wskazana w przypadku wystąpienia wymiotów.

również niektóre rośliny, a nawet pożywienie i lekarstwa, które ludzie metabolizują bez widocznych skutków ubocznych. Jeśli mamy podejrzenie, że pies zjadł substancję silnie trującą, pierwsza pomoc polega zazwyczaj na opróżnieniu żołądka przy użyciu wody utlenionej (1–2 ml/ kg m.c.), podaniu węgla aktywnego (1–4 g/ kg m.c.), który wiąże substancje szkodliwe, i jak najszybszym przetransportowaniu psa do gabinetu weterynaryjnego. Nigdy nie prowokujemy wymiotów w przypadku zatrucia kwasami bądź zasadami oraz gdy zwierzę jest nieprzytomne. Przed interwencją zawsze skonsultujmy się z lekarzem weterynarii. Istotne dla lekarza mogą okazać się następujące informacje: nazwa spożytej substancji, jej ilość oraz upływ czasu od momentu spożycia.

Objawy zatrucia pokarmowego u psa mogą być różne i zależą od rodzaju, ilości spożytej substancji oraz jej toksyczności. Do najczęściej spotykanych objawów zaliczamy:

- biegunkę,
- wymioty
- apatia lub osłabienie,
- ślinienie się,
- zaburzenia oddychania,
- zaburzenia rytmu serca.

Niewątpliwie wśród najczęściej odnotowywanych, a jednocześnie najbardziej niebezpiecznych intoksykacji, o bardzo wysokiej śmiertelności, są zatrucia glikolem etylenowym oraz środkami służącymi do zwalczania gryzoni. Glikol etylenowy jest powszechnie stosowanym rozpuszczalnikiem, szczególnie w przemyśle samochodowym i gospodarstwie domowym. Ma słodki smak, przez co jest chętnie zlizywany przez zwierzęta. Powszechność użycia, fakt, że jest chętnie spożywany przez psy oraz bardzo wysoka

toksyczność czynią z glikolu substancję bardzo niebezpieczną⁹. Jeśli chodzi o rodentycydy antykoagulacyjne zawarte w trutkach na gryzonie, to ich przypadkowe zjedzenie przez psa należy raczej do przypadków incydentalnych, niestety co jakiś czas słyszy się o celowych zatruciach czworonogów tego rodzaju substancjami. Trutka może być ukryta w mięsie albo kiełbasie i wrzucona na naszą posesję lub np. na wybieg dla psów.

Duża ilość zatruć zwierząt towarzyszących następuje w wyniku przypadkowego spożycia leków. Do takich sytuacji dochodzi, gdy produkty te przechowywane są w nieodpowiedni sposób i zwierzęta mają do nich dostęp przy niewystarczającej kontroli lub nieobecności właścicieli. Leki przeznaczone dla ludzi powinny być przetrzymywane poza zasięgiem zwierząt. Przypadkowe spożycie należy do najczęściej odnotowywanych, inne powody zatruć to samodzielne próby leczenia psa przez właściciela, przedawkowanie leków, interakcje pomiędzy lekami oraz niewłaściwy ich dobór do stanu, wieku oraz rasy pacjenta. Dlatego w przypadku podawania substancji o właściwościach leczniczych tak ważne jest posiadanie odpowiedniej wiedzy oraz stały kontakt z lekarzem weterynarii.

Wiele farmaceutyków stosowanych w medycynie ludzkiej i weterynaryjnej zawiera takie same substancje czynne, trzeba sobie jednak zdawać sprawę, że istnieje grupa preparatów bezpiecznych dla ludzi, a powodująca silne zatrucia u zwierząt. Część z tych leków jest bardzo popularna i dostępna w aptekach bez recepty. Opiekunowie, nie zdając sobie sprawy z różnic w działaniu leków w przypadku człowieka i zwierząt, podają swoim pupilom preparaty, które sami stosują. Prowadzi to do ciężkich zatruć, które mogą zakończyć się nawet śmiercią zwierzęcia. Bardzo niebezpieczne dla naszego psa są popularne środki przeciwbólowe zawierające paracetamol, ibuprofen

⁹ Dane z Ośrodków Toksykologicznej Informacji Weterynaryjnej wskazują, że zatrucia psów i kotów glikolem etylenowym są dość częste i stanowią około 10% ogólnej liczby przypadków zatruć stwierdzanych u tych zwierząt. Do zatruć dochodzi głównie w wyniku wypicia płynu do chłodziw lub wody zanieczyszczonej płynami zawierającymi glikol.

czy naproksen. Takie substancje jak klemastyna, pseudoefedryna, difenhydramina, loratadyna, hydroksyzyna oraz kwas acetylosalicylowy są co prawda stosowane w leczeniu zwierząt, ale ich przedawkowanie również może mieć opłakane skutki. Wiele ludzkich leków o działaniu przeciwlękowym, uspokajającym czy nasennym wywiera działanie depresyjne na układ nerwowy zwierzęcia, co może skutkować zatrzymaniem oddechu lub akcji serca. Objawy spożycia leków są różne i zależą od ilości oraz rodzaju zażytej substancji o działaniu toksycznym. Zazwyczaj są to depresja, bóle brzucha, biegunka i wymioty. Jeśli zauważymy, że pies zjadł jakieś medykamenty, możemy szybko podać mu wodę utlenioną w celu sprowokowania wymiotów, a następnie węgiel aktywny, który wiąże wiele substancji toksycznych. Zawsze zadzwońmy do lekarza weterynarii i skonsultujmy z nim zasadność wywołania wymiotów, umówmy się na wizytę, rozejrzyjmy się dookoła i spróbujmy ustalić ilość i rodzaj spożytego leku (jest to bardzo istotna informacja, ułatwiająca weterynarzowi podjęcie odpowiedniego leczenia).

W naszym otoczeniu znajduje się wiele, z pozoru nieszkodliwych, środków spożywczych, które stanowią potencjalne niebezpieczeństwo dla zdrowia, a nawet życia naszych podopiecznych – winogron (oraz jego postać suszona – rodzynki), czosnek, cebula, gorzka czekolada, awokado, orzechy makadamia czy np. ksylitol. Niezwykle istotne jest uświadomienie sobie, że psi metabolizm różni się od naszego, zatem ważne, aby w aspekcie żywieniowym nie traktować naszych zwierząt jak małych ludzi i żywić je w odpowiedni dla nich sposób.

Również niektóre rośliny doniczkowe lub rosnące w naszych ogrodach mogą być zagrożeniem dla zwierząt domowych. Do najbardziej niebezpiecznych możemy zaliczyć m.in.: konwalie, naparstnicę, bluszcz, złotokap, cis, gwiazdę betlejemską, rododendron, hortensję i aloes. Szkodliwość roślin oraz objawy występujące po ich spożyciu są zmienne i zależą od ilości

i rodzaju substancji trującej. Jej stężenie w poszczególnych częściach: korzeniach, liściach, łodygach, kwiatach czy nasionach, może być różne, chociaż zazwyczaj za trującą uznaje się całą roślinę. Niektóre trucizny nawet w bardzo małych dawkach mogą być niezwykle szkodliwe dla naszych czworonogów. Liczba gatunków roślin, które można uznać za szkodliwe, jest ogromna i nie sposób ich wszystkich tutaj omówić. W poniższym zestawieniu znajdują się rośliny i inne substancje, które są najczęstszą przyczyną zatrucia u psów lub ich spożycie jest dla nich śmiertelnie niebezpieczne.

Poniżej znajduje tabela najczęstszych przyczyn zatrucia, objawów oraz schematu postępowania.

PRODUKT	SUBSTANCJA TOKSYCZNA	DAWKA TOKSYCZNA ¹⁰	OBJAWY	POSTĘPOWANIE
Płyny do chłodnic, płyn odmrażający, płyny do spryskiwaczy	Glikol etylenowy	5 ml/ kg m.c.	Widoczne już po 30 minutach od spożycia. Zaburzenia ze strony układu nerwowego (zaburzenia równowagi, oczopląs), wymioty. Następnie (po około 24 godzinach) dochodzi do uszkodzenia nerek, częstomocz, obecność krwi w moczu, śmierć	Jeżeli od chwili spożycia minęło nie więcej niż 30 minut, możemy podać wodę utlenioną w celu sprowokowania wymiotów. Wizyta w gabinecie weterynaryjnym
Trutka na gryzonie	Rodentycydy antykoagulacyjne (brodifakum, bromadiolon, flokumafen, chlorofacinon)	10–50 mg/ kg m.c.	Objawy zatrucia możemy zaobserwować po około 24 godzinach od spożycia trucizny. Krwiste wymioty i biegunki, krwawienie z nosa i dziąseł, krwiaki i wylewy podskórne, krwotoki wewnętrzne, niedokrwistość, zaburzenia oddychania, śmierć	Do 60 minut sprowokowanie wymiotów, podanie węgla aktywnego, wizyta u lek. wet.
KWASY I ZASADY				
Środki czystości		Brak danych	Oparzenia, martwica tkanek przewodu pokarmowego, krwawe wymioty, silne bóle, wstrząs, obrzęk, trudności w oddychaniu	Nie wywołujemy wymiotów, nie podajemy węgla. Możemy próbować zneutralizować działanie kwasów/zasad poprzez podanie wody lub mleka. Wizyta u lek. wet.
LEKI				
Paracetamol, Apap, Efferalgan, Panadol	Paracetamol (Acetaminoprofen)	150 mg/ kg m.c. ¹¹	Ból brzucha, depresja, wymioty, ciemny kolor moczu, śmierć	Sprowokowanie wymiotów, podanie węgla aktywnego, wizyta u lek. wet.

¹⁰ Dawka toksyczna – ilość substancji, która może wywołać negatywne skutki zdrowotne lub zatrucie organizmu.

¹¹ Hepatotoksyczność obserwowano przy przekroczeniu dawki 75–100 mg/ kg m.c., natomiast methemoglobinemia pojawiła się po przyjęciu dawki w granicach 200 mg/ kg m.c.

Ibuprom Nurofen, Ibum	Ibuprofen	100 mg/ kg m.c. ¹²	Wymioty, wrzody żołądka, duże dawki mogą doprowadzić do śmierci	
Naproxen, Naxii, Aleve	Naproxen	10 mg kg/ m.c. ¹³	Wymioty, biegunka, smolisty kał, utrata apetytu	
ŚRODKI SPOŻYWCZE				
Winogrona, rodzynki	Nie jest znana substancja, która decyduje o toksycznym działaniu winogron na organizm psa ¹⁴	3 g rodzynek/ kg m.c. 20 g winogron/ kg m.c.	Wymioty (często z widocznymi kawałkami rodzynek lub winogron ¹⁵), biegunka, apatia, jadłowstręt, bezmocz, ostra niewydolność nerek, śmierć ¹⁶	Sporowokowanie wymiotów, podanie węglu aktywnego, wizyta u lek. wet.
Czekolada, kakao	Teobromina	100 mg teobrominy/ kg m.c. ¹⁷	Pierwsze objawy widoczne już po godzinie od spożycia. Wymioty, często z krwią, biegunka, pobudzenie, zaburzenia oddychania i rytmu serca, uszkodzenie nerek i śpiączka	Natychmiastowe wywołanie wymiotów, węgiel aktywowany, wizyta u lek. wet.
Rośliny cebulowe: cebula, czosnek, por ¹⁸	Związki siarki	Cebula – 15g/kg m.c. Czosnek – 5g/ kg m.c.	Wymioty, biegunka, błądź błón śluzowych, niewydolność wątroby, uszkodzenie nerek	Wywołanie wymiotów, podanie witaminy C i E (50–100 mg/ kg m.c.), wizyta u lek. wet.
Awokado	Substancja grzybobójcza – persyna	Brak wiarygodnych danych	Sinica, kaszel, niewydolność oddechowa, zapalenie mięśnia sercowego, śmierć, u suk może wywołać	Sporowokowanie wymiotów, podanie węglu aktywnego, wizyta u lek. wet.

¹² Dawka 50–125 mg/ kg m.c. może skutkować zaburzeniami żołądkowo-jelitowymi, podanie 100–125 mg/ kg m.c. może prowadzić do wystąpienia wymiotów, biegunki, nudności, bólu brzucha oraz anoreksji. Ostra niewydolność nerek zaobserwowana była przy dawce 175–250 mg/ kg m.c., natomiast objawy ze strony centralnego układu nerwowego, takie jak padaczka, ataksja, depresja i śpiączka, wystąpiły przy przekroczeniu dawki 400 mg/ kg m.c. Przyjęcie dawki większej niż 600 mg/ kg m.c. jest uznawane za śmiertelne w przypadku psów.

¹³ Jednokrotne podanie dawki 7 mg/ kg m.c. lub wyższej może spowodować objawy ze strony przewodu pokarmowego wynikające z podrażnienia lub owrzodzenia (wymioty, biegunka, smolisty kał, utrata apetytu), natomiast do azotemii i/lub mocznicy może dojść przy podaniu dawek w wysokości 13–15 mg/ kg m.c. Objawy z przewodu pokarmowego pojawiają się zazwyczaj po 2–24 godz., natomiast efektów ze strony nerek można się spodziewać po 24–48 godz.

¹⁴ Jedna z hipotez mówi o nietolerancji tanin zawartych w winogronie.

¹⁵ W przypadku występowania u psa wymiotów warto obejrzeć wymiociny pod kątem ich wyglądu i obecnych w nich elementów, aby podczas wizyty w gabinecie weterynaryjnym móc udzielić lekarzowi jak największą ilość informacji.

¹⁶ Pomimo wdrożenia intensywnej terapii ponad połowa psów nie przeżywa epizodów zatrucia winogronami lub rodzynekami.

¹⁷ Już jedna gorzka czekolada lub 60 g kakao może wywołać objawy zatrucia. Teobromina kumuluje się w organizmie, dlatego wielokrotne przyjmowanie niewielkich ilości czekolady również może spowodować zatrucie.

¹⁸ Szczególnie wrażliwe na toksyczne działanie roślin cebulowych są rasy akita inu oraz shiba inu.

			również zapalenie gruczołu mlekowego	
Orzechy makadamia	Mykotoksyny	3–60g/ kg m.c.	Biegunka, wymioty, bladość błon śluzowych, gorączka, depresja, objawy neurologiczne (drgawki)	Sporowokowanie wymiotów, podanie węgla aktywnego, wizyta u lek. wet.
Słodziki i produkty zawierające je w składzie	Ksylitol	4 g/ kg m.c.	Biegunka, wymioty, depresja, niezdolność, drgawki	Sporowokowanie wymiotów, podanie węgla aktywnego, wizyta u lek. wet.
ROŚLINY DONICZKOWE i OGRODOWE				
Naparstnica	Glikozydy nasercowe	Brak dokładnych danych dotyczących dawki toksycznej dla poszczególnych roślin, ze względu na różny stopień szkodliwości różnych części roślin (ziarna, kwiaty, liście, łodygi, korzenie). Ze względu na duże ryzyko wystąpienia poważnych konsekwencji zatrucia, jeśli zauważymy, że zwierzę zjadło jedną z wymienionych tu roślin, wskazana jest niezwłoczna interwencja oraz kontakt z lekarzem weterynarii	Wymioty, biegunka, zaburzenia krążenia, konwulsje, śmierć	Sporowokowanie wymiotów, podanie węgla aktywnego, wizyta u lek. wet.
Konwalia				
Złotokap	Cytyzyna		Ślinotok, wymioty, halucynacje, zaburzenia równowagi, skurcze i drżenie mięśni, duszność, śmierć	
Bluszcz	Saponiny		Wymioty, biegunka, blade błony śluzowe, krew w moczu, zaburzenie funkcji oddechowych, śpiączka, śmierć	
Poinsecja(gwiazda betlejemska)	Saponina triterpenowa		Podrażnienie układu pokarmowego, wymioty, biegunka, osłabienie, zaburzenia rytmu serca, zaburzenia widzenia, śpiączka	
Rododendron				
Hortensja	Glikozydy		Podrażnienie jelit, wymioty, biegunka, osłabienie, dermatozy	
Aloes				
Cis pospolity	Taksyna, taksycyna, taksol, glikozydy cyjanogenne			

Inne sytuacje mające związek z układem pokarmowym

- **Połknięcie ciała obcego, zadławienie.** Najczęściej różne przedmioty są połykane przez szczenięta, ale zdarza się, że problem dotyczy również dorosłych psów. W zależności od rodzaju połkniętego ciała obcego postępujemy różnie. Jeśli przedmiot jest niewielki, obłych kształtów, nietoksyczny, możemy podać odrobinę środka przyspieszającego perystaltykę jelit (np. olej) i obserwować psa, który powinien wydalic połkniętą rzecz. Inaczej sprawa się ma, kiedy pies połknął ciało obce, które może być trujące (tabletki do zmywania naczyń, bateria), przedmiot o ostrych krawędziach (kości, igły, szkło, kawałki plastiku) lub gdy przedmiot utknął w przewodzie pokarmowym, a pies się dławi.

Gdy pies połknął przedmiot toksyczny, zawsze konsultujemy się z lekarzem weterynarii, który zaleci sprowokowanie wymiotów, podanie węgla aktywnego lub/i jak najszybszą wizytę w klinice. W przypadku połknięcia ostrego przedmiotu niezbędna będzie natychmiastowa wizyta u weterynarza. Natomiast gdy dojdzie do zadławienia, często musimy sami próbować pomóc psu, zanim dostarczymy go do kliniki. Warto być przygotowanym na zastosowaniu **chwytu Heimlicha**. Stajemy z tyłu psa i uciskamy kilkakrotnie jego brzuch pod żebrami, możemy również kilka razy uderzyć go płaską dłońią pomiędzy łopatkami. Jeśli jest to pies niewielkich rozmiarów, możemy spróbować unieść go do góry nogami. Trzymając zwierzę w tej pozycji za uda, potrząsamy nim ku dołowi.

- **Skręt żołądka** to bardzo niebezpieczna przypadłość, która w wielu przypadkach kończy się śmiercią psa. Żołądek skręca się w wyniku nagromadzenia w nim dużej ilości gazów. Jego następstwem jest

niedokrwienie narządów wewnętrznych takich jak jelita, wątroba i nerki oraz arytmia serca. Najczęściej dotyczy dużych ras psów takich jak: dog niemiecki, labrador, owczarek niemiecki, doberman, rottweiler, bokser. Co ciekawe, odnotowywany jest częściej u psów niż u suk. Przyczyn wystąpienia skrętu żołądka może być wiele, wśród najczęściej wymienianych są: łapczywe połykanie pożywienia, obfity posiłek tuż przed lub po intensywnym wysiłku, źle dobrana dieta. Objawy: dyszenie, ślinotok, niepokój, odruch wymiotny, powiększenie i bolesność jamy brzusznej, charakterystyczna postawa – szeroko rozstawione kończyny). Jeśli podejrzewamy u naszego czworonoga skręt żołądka, musimy jak najszybciej przetransportować go do lecznicy weterynaryjnej. Zgon zwierzęcia może nastąpić nawet kilka godzin po zaobserwowaniu pierwszych objawów.

2.3. Inne stany nagłe. Sytuacje najczęściej spotykane oraz wyjątkowe

W niniejszym rozdziale zostaną opisane sytuacje, które statystycznie stosunkowo często dotyczą psów bądź są dla nich śmiertelnie niebezpieczne, a nie zostały zakwalifikowane do zranień, urazów lub stanów związanych z funkcjonowaniem układu pokarmowego.

Udar cieplny

Psy ze względu na bardzo małą ilość gruczołów potowych są bardziej niż ludzie narażone na przegrzanie. Pocenie jest więc mało efektywne i odgrywa niewielką rolę w termoregulacji. Pies chłodzi się głównie poprzez zianie. Dlatego też tzw. rasy brachycefaliczne, których skrócona kufa utrudnia prawidłowe oddychanie, są szczególnie narażone na wystąpienie udaru cieplnego. Również psy, które zostały stworzone do życia w niskich

temperaturach (tzw. rasy zimnolubne¹⁹), mogą radzić sobie gorzej przy wysokich temperaturach otoczenia. Najczęściej winny wystąpienia udaru cieplnego u psa jest niestety jego opiekun. W wyniku braku wiedzy bądź skrajnej nieodpowiedzialności psy podczas upałów są zamykane w nagrzwanych autach, trzymane przez dłuższy czas na balkonach, w niewentylowanych pomieszczeniach, nie mają dostępu do wody. Zatem jeśli chodzi o udary, najważniejsza wydaje się prewencja i świadomość, że psy, zwłaszcza te, o których mowa była wcześniej, są szczególnie wrażliwe na działanie wysokich temperatur. Jeśli dojdzie już do udaru cieplnego, to powinniśmy jak najszybciej przenieść psa w chłodne, wentylowane miejsce, a następnie schładzać jego ciało letnią (nie zimną!) wodą. Musimy przetransportować zwierzę do weterynarza, nawet gdy czuje się ono lepiej, i cały czas je chłodzić, np. przy użyciu wilgotnego ręcznika.

Drgawki, atak epilepsji

Drgawki to zaburzenie neurologiczne spowodowane nagłymi, krótkotrwałymi dysfunkcjami pewnych obszarów mózgu, czego objawem są niekontrolowane skurcze mięśni. W czasie napadu drgawek może dojść do utraty świadomości, omdleń, oddania moczu, kału, nadmiernego ślinienia się. Jeśli napady drgawek się powtarzają, możemy mówić o chorobie zwanej epilepsją (padaczką).

Atak epilepsji dzieli się na trzy fazy:

1. **Aura** – objawy zwiastujące napad, różne w zależności od przypadku, ale zwierzę zachowuje się inaczej. Możemy zaobserwować, że jest zaniepokojone.

¹⁹ Do ras zimnolubnych zaliczamy psy o grubym i gęstym podszerstku wyhodowane w chłodnych strefach klimatycznych i przystosowane do pracy w niskich temperaturach np. alaskan malamute, siberian husky, bernardyn, nowofundland, pies grenlandzki, samoyed.

2. **Napad** – faza właściwa, w której dochodzi do niekontrolowanego skurczu mięśni – drgawek.
3. **Okres ponapadowy** – zwierzę „dochodzi do siebie po ataku”, początkowo może być dezorientowane, osłabione.

Postępowanie: Jeśli pies ma drgawki lub objawy zwiastujące ich nadejście, staramy się zapobiec ewentualnym obrażeniom, mogącym powstać na skutek uderzenia o podłoże lub o znajdujące się w pobliżu zwierzęcia przedmioty. Nigdy nie wkładamy nic do pyska psa. Jeśli epilepsja jest zdiagnozowana, podajemy doodbytniczo leki przeciwpadaczkowe. Drgawki mogą mieć różne przyczyny, ale zawsze, kiedy zdarza się po raz pierwszy, powinniśmy udać się do lekarza weterynarii w celu zbadania psa, postawienia diagnozy i wdrożenia odpowiedniego leczenia. Drgawki mogą mieć różny stopień intensywności i nie zawsze jesteśmy w stanie jednoznacznie stwierdzić, czy pies miał akurat tego rodzaju napad. Jeśli to możliwe, możemy nagrać napad i pokazać go weterynarzowi. Jemu będzie zdecydowanie łatwiej zdiagnozować napad drgawek i odróżnić go od innych stanów go przypominających.

Omdlenia

Najczęściej przyczyną omdleń jest znacznie obniżony dopływ krwi do mózgu. Takie zjawisko możemy zaobserwować np. przy przegrzaniu organizmu czy niedotlenieniu w wyniku wysiłku (dość częste u ras brachycefalicznych). Omdlenia mogą być sygnałem, że pies cierpi na jakieś choroby, najczęściej o podłożu kardiologicznym, anemię lub niskie ciśnienie tętnicze. W większości przypadków omdlenie trwa krótko, a psy odzyskują przytomność bez pomocy człowieka. Dlatego jeśli omdlenie jest krótkotrwałe, jego następstwem nie jest wstrząs bądź zatrzymanie akcji serca, nie interweniujemy. Jedyne, co możemy zrobić, to ułożyć psa w

pozycji bezpiecznej i kontrolować, czy jego stan nie ulega pogorszeniu. Nie zmienia to jednak faktu, że wystąpienie omdlenia powinno nas zaniepokoić i należy skonsultować je z lekarzem weterynarii, który najprawdopodobniej rozpocznie diagnostykę w celu rozpoznania przyczyny utraty przytomności.

Ukąszenia, użądlenia owadów

W większości przypadków ugryzienia bądź użądlenia owadów są raczej niegroźne dla naszego pupila. Należy mieć jednak świadomość, że niekiedy mogą mieć nieprzyjemne konsekwencje, które będą wymagać interwencji naszej bądź weterynaryjnej. Miejsce ugryzienia może być podrażnione, swędzieć lub być bolesne. Jeśli pies intensywnie drapie się po ugryzieniu, może dojść do wtórnego zakażenia, a wtedy będzie musiał być poddany antybiotykoterapii. Jak zawsze takim sytuacjom lepiej zapobiegać, dlatego jeśli widzimy, że skutki ugryzienia sprawiają zwierzęciu dyskomfort, możemy schłodzić wrażliwe miejsce lub/ i zastosować maści o działaniu przeciwsłabym. Jeszcze lepiej, gdy przed wyjściem na spacer w okresie, kiedy aktywność owadów wzrasta, zastosujemy repelenty odstraszające insekty. Na rynku jest sporo preparatów, które przeznaczone są dla psów. Nie powinniśmy używać środków dla ludzi, gdyż substancja aktywna w nich zawarta bądź nieodpowiednia dawka mogą zaszkodzić czworonogowi. Ugryzienie zawsze stanowi problem, jeśli nasz zwierzak jest uczulony na jad owada, który go ukąsił. Mogą to być rozległe zmiany skórne wymagające konsultacji dermatologicznej lub silna opuchlizna dróg oddechowych utrudniająca oddychanie, a nawet wstrząs. W takich przypadkach jak najszybciej udajemy się do lekarza weterynarii. Jeśli posiadamy już wiedzę o tym, że zwierzę jest silnie uczulone na substancję wydzielaną przez owada, warto mieć w apteczce przepisany przez naszego weterynarza zastrzyk zawierający steryd.

Jednym z najbardziej niebezpiecznych owadów są gąsienice motyli z podrodziny *Thaumetopoeinae* (korowódkowate). Ich jad może być śmiertelnym zagrożeniem. Ciało gąsienicy pokryte jest dużą ilością parzących włosków, a jad w nich zawarty powoduje silną reakcję. W krótkim tempie dochodzi do dużej opuchlizny i martwicy tkanek. Jeśli owad zostanie przez psa połknięty, może się to skończyć śmiercią czworonoga. Na szczęście w Polsce występują tylko dwa gatunki korodówek, natomiast na południu i zachodzie Europy ich populacje są znacznie liczniejsze. Jeśli wybieramy się z naszym psem na wakacje, powinniśmy zasięgnąć informacji, czy nie bytują tam gatunki owadów, które mogą stanowić zagrożenie dla naszych milusińskich.

Przykładowo, przenoszona przez komary leishmanioza w Polsce nie występuje, natomiast komary w krajach chętnie wybieranych przez turystów (państwa położone nad Morzem Śródziemnym) są często nosicielami tej choroby. Odrębnym tematem są ugryzienia ektopasożytów takich jak wszy, pchły czy kleszcze, które zostaną omówione dalej.

Ukąszenie przez żmiję

Zdawać by się mogło, że ukąszenie psa przez żmiję zdarza się niezwykle rzadko, a jednak w lecznicach, które zajmują się pacjentami z terenów, gdzie bytują żmije, odnotowuje się nawet kilkadziesiąt takich przypadków rocznie. Dodatkowo na uwagę zasługuje fakt, że obszar, gdzie możemy natknąć się na tego jadowitego gada, stale się powiększa. Żmija należy do gatunku węży, które raczej wolą uciec przed niebezpieczeństwem, niż przystąpić do ataku. Do ukąszenia dochodzi zatem, gdy pies chce żmiję powąchać, schwytać lub na nią nadeprze. Jad żmii jest dla psa bardzo niebezpieczny i w wielu przypadkach kończy się śmiercią. Fakt, że część poszkodowanych wychodzi po spotkaniu ze żmiją bez szwanku, prawdopodobnie jest wynikiem zdeponowania w jego ciele małej ilości jadu.

Dzieje się tak, gdy ukąszone zwierzę szybko odskoczy lub wąż wstrzyknie bardzo małą ilość jadu albo nie wstrzyknie go wcale (tzw. suche ukąszenie). Jad żmii jest mieszaniną polipeptydów i substancji o działaniu cyto- i neurotoksycznym.

Po ukąszeniu możemy wyróżnić 3 fazy kliniczne. Pierwsze dwie godziny to **stadium krytyczne**, następne 24 godziny to tzw. **faza przesilenia**, a kilka kolejnych określane są jako **faza rekonwalescencji**. Najważniejszy z nich jest okres do dwóch godzin po ukąszeniu, wtedy właśnie jad rozprzestrzenia się po organizmie zwierzęcia i jest to czas, kiedy podejmując odpowiednie działania, mamy największe szanse na uratowanie życia. Reakcja organizmu czworonoga na jad żmii może być różna, ale do najczęściej odnotowywanych objawów należą: kulawizna, opuchlizna, bolesność ugryzionego miejsca, widoczne dwie rany klute w odstępach 6–10 mm, często długo krwawiące, narastające zasinienie miejsca ukłucia.

Do 30 minut od zdarzenia obserwujemy: niezdolność ruchową, ślinotok, wymioty, wzmożone pragnienie, drżenie mięśni. Po godzinie pojawić się mogą wybroczyny na błonach śluzowych, trudności w oddychaniu, przyspieszone tętno, nierówny rytm serca, utrata przytomności i wstrząs. Zgon może nastąpić już po 2 godzinach od ukąszenia. Dlatego tak ważna jest natychmiastowa reakcja właściciela. Udzielenie pierwszej pomocy psu ma na celu pozbycie się jak największej ilości jadu z organizmu zwierzęcia, jego neutralizację oraz opóźnienie rozprzestrzeniania się.

Postępowanie:

1. Jeśli jesteśmy świadkiem zdarzenia, spróbujmy przyjrzeć się wężowi lub wykonać mu zdjęcie telefonem. Jeśli napastnikiem nie jest żmija, wystarczy jedynie wizyta u weterynarza, który poda naszemu psu antybiotyk, aby uchronić go przed zakażeniem bakteryjnym.
2. Zakładamy rękawiczki i przemywamy ranę dużą ilością wody lub płynu fizjologicznego.

3. Goliśmy miejsce ukąszenia (np. za pomocą żyłетки), jeśli sierść jest długa, najpierw używamy nożyczek.
4. Używamy według instrukcji dostępnych w aptekach ssawek (ale możemy też użyć zwykłej bańki). Jeśli używamy ssawki, może ona pozostać na ciele psa aż do momentu dotarcia do weterynarza.
5. Jeśli zastosowanie ssawki ze względu na miejsce ukąszenia jest niemożliwe (głowa, kończyny) lub po prostu jej nie mamy, staramy się unieruchomić psa i trzymać ugryzioną część ciała poniżej poziomu serca.
6. Jeśli jest to łapa, powinniśmy założyć opatrunek uciskowy spowalniający dystrybucję jadu.
7. Jad możemy zneutralizować za pomocą opatrunku z dodatkiem węgla aktywnego. Węgiel rozkruszamy, mieszamy z małą ilością wody i tak powstałą papkę nakładamy na ranę, którą następnie opatrujemy.
8. Jak najszybciej transportujemy psa do lekarza weterynarii, który w zależności od stanu zwierzęcia podejmie odpowiednie leczenie. Najczęściej będą to dożylnie infuzje płynów lub rzadziej podanie antytoksyny. Podanie surowicy musi nastąpić bardzo szybko i wiąże się z dość znacznym ryzykiem wystąpienia reakcji anafilaktycznej.

Podsumowanie postępowania w stanach nagłych.

Schematy postępowania

Zdarzenie	Co robić od razu
Skaleczenie, otarcie	Przemycie rany, osuszenie, dezynfekcja, jałowy opatrunek, zabezpieczenie (bandaż elastyczny)
Drobne stłuczenia	Schłodzenie uszkodzonej części ciała przy pomocy okładów chłodzących
Krwotok	Ucisk rany w celu zatrzymania krwawienia, w razie konieczności zastosowanie opaski uciskowej
Złamanie zamknięte kości kończyn	Unieruchomienie kończyny, wykonanie opatrunku stabilizującego
Złamanie otwarte	Nie dotykamy kości, nie próbujemy jej nastawić, zajmujemy się ewentualnym tamowaniem krwawienia
Oparzenie	Chłodzenie miejsca oparzenia dużą ilością zimnej wody, mokry opatrunek, maść z antybiotykiem, jeśli jest to niewielkie oparzenie I stopnia, poważniejsze oparzenia wymagają jak najszybszej konsultacji weterynaryjnej
Przecięcie opuszki łapy	Zastosowanie odpowiedniego opatrunku w zależności od rodzaju rany, a następnie zabezpieczenie łapy przed kontaktem z podłożem – zastosowanie plastra, bandaża samoprzylepnego bądź buta ochronnego
Uszkodzenie pazura	Oczyszczenie, dezynfekcja, punktowe przyłożenie kryształków nadmanganianu potasu, wykonanie opatrunku
Wybicie zęba	Ząb umieszczamy w pojemniku z płynem fizjologicznym i jak najszybciej udajemy się do lekarza weterynarii
Ciało obce w worku spojówkowym lub na powierzchni oka	Przemycie oka dużą ilością płynu fizjologicznego
Wypadnięcie gałki ocznej	Nawilżenie oka za pomocą gazika obficie nasączonego płynem fizjologicznym

Pogryzienie	Lokalizacja rany, dezynfekcja przy pomocy łagodnego środka o właściwościach bakteriobójczych, opatrunek
Ciało obce wbite w psa	Unieruchamiamy psa, nie wyjmujemy ciała obcego z ciała
Biegunka	Lekkostrawna dieta, posiłki podzielone na mniejsze porcje, podanie doustne: węgla aktywnego, flory bakteryjnej w kapsułkach, ewentualnie leków przeciwbiegunkowych
Spożycie substancji trującej	Jeśli minął krótki okres od spożycia (do 2 godzin, czasem krócej) – wywołanie wymiotów przy użyciu wody utlenionej, podanie węgla aktywnego. Nigdy nie wywołujemy wymiotów w przypadku połknięcia przez zwierzę kwasów lub zasad. Zawsze wskazana konsultacja (np. telefoniczna) z lekarzem weterynarii
Połknięte ciało obce	Podanie środka przyspieszającego perystaltykę jelit, obserwacja zwierzęcia
Zadławienie	Zastosowanie chwytu Heimlicha
Skręt żołądka	Natychmiastowa wizyta u weterynarza
Udar cieplny	Schłodzenie zwierzęcia i zapewnienie mu dostępu do świeżego powietrza
Drgawki	Zabezpieczenie zwierzęcia przed ewentualnymi obrażeniami mogącymi powstać na skutek uderzenia o podłoże lub inne przedmioty
Omdlenie	Monitorowanie stanu zwierzęcia. Wizyta u weterynarza w celu diagnostyki i poznania przyczyny omdlenia
Ukąszenie owada	Zastosowanie kompresu chłodzącego oraz środków o działaniu przeciwświądowym
Ukąszenie przez żmiję	Odessanie jadu przy pomocy ssawki, unieruchomienie psa, założenie opatrunku uciskowego, neutralizacja jadu
Zatrzymanie krążenia	Ułożenie psa w pozycji bezpiecznej, udrożnienie dróg oddechowych, resuscytacja krążeniowo-oddechowa

Rozdział 3: Codzienna troska o zdrowie psa

Odpowiedzialna opieka nad czworonogiem obejmuje czynności, które wykonywane codziennie lub regularnie, zgodnie z aktualną wiedzą naukową, mają za zadanie zapewnić mu zdrowe i długie życie. Zaliczamy do nich stosowanie odpowiednio zbilansowanej diety, wizyty u lekarza weterynarii w celu profilaktyki wystąpienia wielu chorób oraz zabiegów higienicznych dostosowanych do indywidualnych potrzeb psa. Warto zwrócić również uwagę na zróżnicowanie potrzeb fizycznych i psychicznych zwierząt w różnym wieku.

3.1. Zrównoważona dieta i profilaktyka żywieniowa

Odpowiednio zbilansowana dieta jest jednym z najważniejszych czynników, decydującym o zdrowiu naszego pupila. Stare polskie przysłowie mówi: „Jesteś tym, co jesz”. A o tym, co każdego dnia spożywa nasz pies, decydujemy my – jego właściciele. Zatem spoczywa na nas ogromna odpowiedzialność i jesteśmy niejako zobowiązani do zdobycia podstawowej wiedzy z zakresu żywienia psów.

Podstawy prawidłowego żywienia psów

Według współcześnie funkcjonujących definicji za prawidłowe żywienie uznaje się takie, które zaopatruje organizm zwierzęcia w niezbędne składniki odżywcze, umożliwiające mu optymalne funkcjonowanie w danym środowisku.

Powyższy cel możemy osiągnąć poprzez wykorzystanie dwóch koncepcji: naukowej bądź artystycznej²⁰. Koncepcja naukowa zakłada, że pokarm

²⁰ Koncepcja autorstwa prof. Colina Whittemore’a.

złożony jest z określonej liczby składników odżywczych²¹, które podlegają identyfikacji, opisana jest ich strawność²² oraz zapotrzebowanie organizmu na dany składnik.

Na tej podstawie komponuje się posiłki, które powinny z założenia spełniać oczekiwania konsumenckie. Koncepcja artystyczna natomiast nie opiera się na ściśle określonych danych, parametrach i oczekiwanych rezultatach, a jedynie na intuicyjnym przygotowywaniu posiłków oraz uważnej obserwacji reakcji organizmu. Drogą eliminacji uzyskuje się pokarm, który wydaje się być optymalnym. Często obydwie teorie się uzupełniają i funkcjonują równolegle, a każda z nich ma swoje zalety i wady.

Koncepcja naukowa oparta na szczegółowej analizie budowy składników odżywczych oraz procesów zachodzących podczas trawienia umożliwia (przynajmniej w teorii) stworzenie precyzyjnych, ekonomicznych i powtarzalnych receptur pokarmów. Ten rodzaj koncepcji wykorzystywany jest w branży zajmującej się produkcją karm dla zwierząt. Artystyczne podejście jest unikatowe, nie wymaga tak fachowej wiedzy, jest w dużej mierze intuicyjne, a często przynosi bardzo dobre efekty. Ta koncepcja jest preferowana zazwyczaj przez właścicieli psów, którzy oferując swoim pupilom różne rodzaje pokarmu, znajdują sposób żywienia, który wydaje się dostosowany do indywidualnych potrzeb konkretnego osobnika. Oczywiście pokarm ten, niezależnie od tego, czy został stworzony na podstawie koncepcji naukowej, czy artystycznej, czy jest kompilacją ich obydwu, musi być tak skomponowany, aby utrzymywać naszego psa w dobrym zdrowiu i kondycji.

Odpowiednie pożywienie dla naszego psa powinno być:

- **kompletne** – musi zawierać niezbędne składniki pokarmowe;

²¹ Składniki odżywcze to niezbędne organizmowi składniki pokarmowe, które mogą być nośnikami energii oraz substancjami budulcowymi (węglowodany, tłuszcze, białka), oraz witaminy i minerały. Do substancji odżywczych zaliczamy również wodę.

²² Strawność określa stopień, w jakim składniki pożywienia mogą zostać rozłożone do niskocząsteczkowych związków w przewodzie pokarmowym, a następnie wchłonięte w jelitach.

- **zbilansowane** – zawierające odpowiednią ilość i proporcje składników pokarmowych;
- **strawne** – składniki muszą być strawione, a następnie przyswojone w odpowiednich ilościach;
- **energetyczne**²³ – dostarczające odpowiedniej ilości energii;
- **bezpieczne**²⁴ – pod względem chemicznym i mikrobiologicznym, nie może zawierać substancji szkodliwych.

Metody karmienia psów

Nie ma jednej, najwłaściwszej metody żywienia psów. Do wyboru mamy przynajmniej kilka opcji, a każda z nich ma swoje plusy i minusy, które zostaną krótko omówione w dalszej części rozdziału. Niezależnie od tego, jaką metodę żywienia wybierzemy, ważne jest, aby posiłek spełniał wyżej wymienione kryteria. Dopiero prawidłowe zestawienie ze sobą składników odżywczych oraz innych składników biologicznie czynnych jest gwarancją dostarczenia psu pełnowartościowego posiłku. Musimy zatem wyposażyć się w podstawową wiedzę z zakresu żywienia, aby móc samodzielnie przygotowywać posiłki naszemu czworonogowi lub być w stanie wybrać odpowiednią karmę wśród wielu dostępnych na rynku.

Biorąc pod uwagę upodobania naszego psa, jego stan zdrowia, poziom wiedzy, jaką posiadamy z zakresu żywienia, ilość czasu, jaką możemy poświęcić na przygotowywanie psich posiłków oraz zasobność portfela,

²³ Zapotrzebowanie na energię jest dla organizmu zwierzęcego priorytetowe, nawet względem substancji odżywczych, dlatego podczas ustalania właściwego składu pożywienia w pierwszej kolejności należy określić wartość zapotrzebowania na energię, a następnie dopasować odpowiednią ilość innych składników pokarmowych.

²⁴ Bezpieczeństwo karm dla zwierząt. Zapewnienie, że karma (dla zwierząt towarzyszących) nie wyrządzi krzywdy zwierzęciu, człowiekowi lub środowisku, o ile jest przygotowywana i/lub spożywana zgodnie ze swoim planowym przeznaczeniem.
(źródło: <https://www.wetgiw.gov.pl/download/FEDIAF-Wytyczne-zywniowe-karmy,3500.pdf>,
dostęp: 13.11.2023)

możemy zdecydować się na dietę opartą na: karmie suchej, mokrej, surowym mięsie (BARF) lub mięsie gotowanym.

- **Karmy suche**²⁵ – najczęściej powstają w wyniku ekstruzji²⁶ (karmy suche ekstrudowane) , mają postać granulek, a ich wilgotność waha się w przedziale 6–12%. Jest to niewątpliwie najczęściej wybierana forma żywienia psów. Wpływ na ten fakt ma jej łatwa dostępność i wygoda użycia.

Zamknięta w odpowiednim opakowaniu bądź pojemniku, ma bardzo długi okres przydatności do spożycia, łatwo zabrać ją w podróż lub na trening, dodatkowo karmy są już odpowiednio zbilansowane, więc „przygotowanie” psu posiłku często ogranicza się jedynie do nasypania jego odpowiedniej ilości do miski. Taka oszczędność czasu jest dla właściciela zwierzęcia istotnym udogodnieniem.

Trzeba jednak zwrócić uwagę na fakt, iż karma karmie nierówna. Na rynku mamy dostępnych wiele gotowych produktów stworzonych na bazie kilku gatunków mięs i wypełniaczy, które mieszane są ze sobą w różnych proporcjach.

Powinniśmy zatem umieć odczytać umieszczoną na karmie etykietę i dokonać właściwego wyboru²⁷. Co ciekawe, nie zawsze najdroższe produkty mają najlepszy skład. Decydując się na zakup konkretnej karmy, zwróćmy uwagę na odpowiedni atest, procentową zawartość poszczególnych składników odżywczych ze szczególnym uwzględnieniem ilości białka pochodzenia zwierzęcego, rodzaju użytych wypełniaczy oraz dodatków substancji biologicznie czynnych.

²⁵ Producenci karm posługują się normami żywieniowymi dla psów i kotów opracowanymi przez organizacje takie jak: NRC, AAFCO, FEDIAF.

²⁶ Ekstruzja to proces przeciskania, w tym wypadku mieszanki paszowej, przez specjalną matrycę.

²⁷ Szerzej na temat wyboru odpowiedniej karmy pisze Dorota Barańska, która w swojej książce „Mniam Mniam. Czyli poradnik o żywieniu psów dla zwykłego opiekuna” podpowiada, jak wybrać odpowiednią karmę i czym kierować się przy jej wyborze. Książka dostępna w postaci e-booka: www.czerwonypiesek.com/product/mniam-mniam/.

- **Karmy mokre** – często są to tzw. batony lub puszki. Tu, tak jak w przypadku karm suchych, musimy wybrać te, które mogą „pochwalić się” dobrym składem.

Karma mokra ma podobne zalety jak karma sucha – długi termin przydatności do spożycia, jest produktem gotowym do spożycia, pozwalającym nam na dużą oszczędność czasu, przy czym jest mniej przetworzona i bardziej smakowita dla psa. Jej minusem jest za to niewątpliwie wyższa cena. Dodatkowo jej smakowitość w pewnych aspektach może być wadą, gdyż pies może nie chcieć już przyjmować innego rodzaju pokarmu, a to w przypadku niejadków bądź psów które „pracują na jedzenie”²⁸ może okazać się problematyczne.

- **BARF** – to nie tylko surowe mięso, ale również podroby, tłuszcz, kości, jaja, dodatki warzywne i owocowe. Ta dieta jest chyba najbliższa naturalnemu żywieniu psów i często rekomendowana przez jej zwolenników. Niestety odpowiednie jej skomponowanie wymaga od nas dość dużej ilości czasu oraz wiedzy. Musimy kupić odpowiedniej jakości mięso, a to wbrew pozorom nie należy do najprostszych zadań, zadbać o jego właściwą suplementację i przechowywanie, gdyż surowe produkty bardzo szybko się psują. Dodatkowa zamrażarka to często „must have” dla „BARFiaków”²⁹.
- **Mięso gotowane** – polecane dla psów, które nie trawią dobrze surowego mięsa. Gotowanie sprawia, że posiłki są bezpieczne pod względem mikrobiologicznym i łatwostrawne, natomiast podczas obróbki termicznej pożywienie traci część substancji odżywczych, co musimy wziąć pod uwagę, obliczając zapotrzebowanie na poszczególne składniki.

²⁸ Zwrot ten oznacza, że podczas treningu z psem wykorzystujemy jego łaknienie, a pożywienie jest nagrodą za wykonanie konkretnego ćwiczenia.

²⁹ Potoczne określenie ludzi żywiących swojego psa dietą BARF.

Często właściciele, nie mogąc zdecydować się na wybór jednej metody żywienia, stosują je w sposób wymienny.

W praktyce oznacza to, że pies dostaje do jedzenia zróżnicowany pokarm, np. 5 razy w tygodniu karmiony jest suchą karmą, a dwa razy surowym mięsem albo odwrotnie, na co dzień żywiony jest dietą BARF, a np. podczas wyjazdów właściciel ze względu na wygodę podaje mu posiłek w postaci suchej karmy. Lub jeszcze inaczej: rano pies dostaje karmę mokrą, wieczorem natomiast suchą. Jeśli nasz pies cieszy się dobrą kondycją, dobrze trawi i przyswaja spożywany pokarm, a do tego może pochwalić się korzystnymi wynikami badań, to zgodnie z założeniami koncepcji artystycznej takie żywienie możemy uznać za prawidłowe. **Należy jednak pamiętać, aby w tym samym czasie nie podawać psu produktów przetworzonych oraz surowych, co może być przyczyną wystąpienia zaburzeń żołądkowo-jelitowych.**

Jeśli wybór konkretnego sposobu żywienia mamy już za sobą, ważne jest, aby obserwować naszego psa i w zależności od zmieniających się z wiekiem potrzeb żywieniowych i stanu jego zdrowia modyfikować dotychczas stosowaną dietę. Czasami warto przy tym wspomóc się dostępną, stale uaktualnianą literaturą, konsultacją weterynaryjną lub dietetyczną.

W celu stwierdzenia, czy obecnie stosowany przez nas sposób żywienia jest właściwy, zaleca się przede wszystkim obserwację wydalanego przez psa kału, którego ilość oraz konsystencja są często bardzo dobrym wskaźnikiem strawności i jakości przyjmowanego pokarmu. Psie odchody powinny być zwarte i objętościowo stosunkowo niewielkie. Ich oceny możemy dokonywać z dużą częstotliwością, a na podstawie obserwacji natychmiastowo wyciągać wnioski. Nie musimy czekać, aż pojawią się inne symptomy niedoborów, często widoczne dopiero po dłuższym czasie ich występowania, a są nimi: zła kondycja skóry oraz sierści, nieprawidłowa waga oraz wyniki badań krwi niemieszczące się w zakresie przyjętych norm. Oczywiście wyżej

wymienione objawy mogą być również wynikiem chorób, które należy wykluczyć po konsultacji weterynaryjnej.

Warto wspomnieć, że nie tylko wybór odpowiedniego produktu jest ważny, ale również sposób jego przechowywania. Mięso, jak już wspomniano wcześniej, przechowujemy w zamrażarkach, natomiast karmę w szczelnie zamkniętych pojemnikach przeznaczonych do tego celu, w suchym i chłodnym miejscu, nienarażonym na bezpośrednie działanie promieni słonecznych. Jeśli jest to produkt gotowy, sprawdzajmy datę jego ważności. Jeśli mrozimy surowe mięso, również powinniśmy przestrzegać dopuszczalnych okresów przechowywania mrozonek, a te są różne dla poszczególnych gatunków mięs i zależne od zastosowanej temperatury³⁰. Żywność przechowywana w nieodpowiedni sposób psuje się i utlenia. Aby zachowała swoje walory odżywcze i smakowe oraz aby była bezpieczna dla psa, należy ściśle przestrzegać wyżej wymienionych zasad.

Profilaktyka żywieniowa

„Niech żywność będzie twoim lekarstwem, a lekarstwo twoją żywnością” – to zdanie wypowiedziane przed wiekami przez Hipokratesa jest wciąż aktualne. Optymalne żywienie odgrywa kluczową rolę w utrzymaniu psa w dobrej kondycji oraz zdrowiu. Stosując odpowiednią dietę, możemy zapobiegać wystąpieniu niektórych chorób, a przynajmniej złagodzić lub spowolnić ich przebieg.

- **Przeciwdziałanie otyłości – podstawa profilaktyki żywieniowej.** Otyłość można uznać za najczęstszą chorobę o podłożu żywieniowym odnotowywaną u psów. Wśród przyczyn jej występowania wymienia

³⁰ Żywność zamrożona ma ograniczoną trwałość. Obniżona temperatura eliminuje działalność drobnoustrojów, ale nie zatrzymuje całkowicie zachodzących w produktach zmian fizycznych i biochemicznych.

się wiek³¹, płeć³², predyspozycje rasowe³³, brak aktywności fizycznej oraz przekarmianie. Konsekwencją otyłości jest wystąpienie innych chorób towarzyszących, dlatego utrzymanie wagi psa w granicach normy jest podstawowym zaleceniem przy występowaniu wielu innych chorób. U psów z nadwagą znacząco zwiększa się ryzyko wystąpienia m.in. nadciśnienia, nowotworów, zapalenia kości i stawów oraz zapalenia trzustki. Trzeba zatem uświadomić właścicielom, którzy „z miłości” przekarmiają swojego pupila, że w ten sposób znacząco obniżają jego komfort i długość życia.

Dla psów z tendencją do tycia polecana jest karma o obniżonej zawartości tłuszczu, przy jednocześnie wysokiej zawartości białka odpowiedniej jakości, błonnika oraz wolno wchłanianych węglowodanów. Dobre rezultaty przynosi podzielenie dziennej porcji pokarmu na mniejsze części i podawanie ich w regularnych odstępach czasu. Należy ściśle przestrzegać określonego przez dietetyka bądź lekarza weterynarii dawkowania i zrezygnować z dodatkowego nagradzania psa różnego rodzaju smakołykami. Dobrze, aby powyższe zasady były wsparte przez właściwie dostosowaną do stanu zdrowia zwierzęcia aktywnością fizyczną.

Aby w sposób prawidłowy określić właściwą masę ciała zwierzęcia, można skorzystać z pięciopunktowej³⁴ oceny jego kondycji (Body Condition Score), na którą składa się ocena wzrokowa oraz palpacyjna. Oceny wzrokowej dokonuje się, patrząc na psa z boku oraz z góry, biorąc pod uwagę zarys tułowia ze szczególnym uwzględnieniem

³¹ Tendencja do otyłości wzrasta wraz z wiekiem. Jest to konsekwencja obniżania się u psich seniorów zapotrzebowania na energię spoczynkową, która jest dodatkowo skorelowana z aktywnością zwierzęcia, a ta zazwyczaj również ulega stopniowemu obniżeniu.

³² Jeśli chodzi o psy, to częściej dotyczy ona suk, zwłaszcza wysterylizowanych.

³³ Za rasy predysponowane do otyłości uznaje się m.in. golden retriever, beagle, cocker spaniel, jamnik, labrador.

³⁴ Istnieje również dziewięciopunktowa ocena kondycji zwierzęcia, która jest bardziej rozbudowaną wersją oceny opisanej w niniejszej książce.

wcięcia w talii, widoczności łuku żebrowego, guzów biodrowych oraz wyrostków kolczystych kręgosłupa. W ocenie palpacyjnej natomiast poprzez dotyk ocenia się grubość tkanki tłuszczowej zlokalizowanej w okolicy: żeber, brzucha oraz odcinka lędźwiowo-krzyżowego i nasady ogona. Końcowy efekt to ocena punktowa, gdzie idealna masa i kondycja psa jest określana poprzez wartość równą trzy (3).

Pięciopunktowa ocena kondycji psa:

	Określenie ³⁵	Masa ciała w stosunku do optymalnej	Ilość tkanki podskórnej	Struktury kostne podlegające ocenie ³⁶	Masa mięśniowa	Okolice podżebrowe i przylędźwiowe
1	Wychudzony	Obniżona co najmniej o 20%	Brak lub znikoma ilość	Wyraźnie widoczne i wyczuwalne bez nacisku	Wyraźny ubytek	Wyraźnie zapadnięte
2	Szczupły	Mniejsza o 15–20%.	Niewielka	Widoczne lub częściowo widoczne, wyczuwalne przy niewielkim nacisku.	Znikomy lub niedostrzegalny ubytek	Zapadnięte
3	Optymalny	Wahająca się w przedziale 10–15% powyżej lub poniżej od idealnej m.c.	Wyczuwalna, równomiernie rozłożona	Zazwyczaj niewidoczne (zależnie od rasy), wyczuwalne przy niewielkim nacisku	Dobrze rozwinięta	Niezapadnięte
4	Nadwaga	Większa o 15–20%.	Wyraźnie wyczuwalna wzdłuż	Niewidoczne, wyczuwalne	Ze względu na dużą ilość tkanki	Wypełnione, powiększony obwód brzucha

³⁵ Nomenklatura

³⁶ Żebra, wyrostki kolczyste kręgosłupa, łopatki, guzy biodrowe i kulszowe

			kręgosłupa i u podstawy ogona	przy znacznym nacisku	tłuszczowej trudna w ocenie	
5	Otyłość	Większa o co najmniej 20%	Gruba warstwa wyczuwalna na różnych częściach ciała	Niewidoczne, wyczuwalne przy silnym nacisku lub całkowicie niewyczuwalne	Trudna w ocenie, ale najczęściej słabo rozwinięta na skutek niechęci do aktywności fizycznej otyłego zwierzęcia	Wyraźnie wypełnione, obwód brzucha powiększony, linia brzucha znacznie obniżona

Choroby układu kostnego

Zapobieganie chorobom układu kostnego poprzez odpowiednie żywienie dotyczy przede wszystkim szczeniąt w okresie intensywnego wzrostu oraz psów geriatrycznych, których sprawność ruchowa ulega pogorszeniu wraz z wiekiem.

U szczeniąt (szczególnie ras dużych i olbrzymich) obserwuje się tendencję do wystąpienia dysplazji stawów biodrowych i łokciowych oraz osteochondrozy. Zmiany w stawach, spowodowane przez wymienione schorzenia prowadzą do ich deformacji i mogą być przyczyną przewlekłego bólu, który przejawia się kulawizną i niechęcią do aktywności fizycznej. Przypuszcza się, że do rozwoju tych chorób, oprócz innych czynników takich jak predyspozycje genetyczne czy nadmierne obciążenie układu ruchu, przyczyniają się również błędy żywieniowe. W przypadku dysplazji bardzo ważna jest kontrola wagi ciała zwierzęcia, gdyż nadwaga u szczenięcia znacząco zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia tego schorzenia. Osteochondroza natomiast jest spowodowana m.in. spożywaniem za dużej ilości wapnia w stosunku do przyjętych norm³⁷. Prowadzi to do zaburzeń kostnienia rozwijającej się chrząstki. Właściciele szczeniąt niepotrzebnie

³⁷ Zapotrzebowanie na wapń u szczeniąt ras dużych i olbrzymich w karmie wynosi 0,7–1,2% jej suchej masy.

suplementują podopiecznych preparatami wapniowymi, co często okazuje się działaniem zbytecznym, a nawet szkodliwym. Dobrze zbilansowana karma ma w sobie wystarczającą ilość tego pierwiastka. Krzywica, będąca chorobą zwyrodnieniową, spowodowaną niedoborem wapnia w diecie, należy do rzadkości i dotyczy raczej psów utrzymywanych w złych warunkach, natomiast osteochondroza oraz OCD (oddzielająca martwica chrzęstno-kostna) będąca jej następstwem są coraz częściej odnotowywane w gabinetach weterynaryjnych.

U psów starszych natomiast najczęściej występującym schorzeniem układu kostnego jest choroba zwyrodnieniowa stawów, charakteryzująca się narastającym bólem stawów oraz ograniczeniem ich ruchomości. Dieta, podobnie jak w przypadku wielu innych chorób, jest bardzo istotna, powinna ona sprzyjać utracie nadmiaru tkanki tłuszczowej, jeśli pacjent ma tendencję do otyłości, a dodatkowo może być wzbogacona o nutraceutyki zawierające glukozaminę, chondroitynę oraz nienasycone kwasy tłuszczowe.

Cukrzyca

To przewlekłe schorzenie endokrynologiczne, najczęściej występujące u psów starszych. Podstawowe działanie terapeutyczne polega na podawaniu psu insuliny. Ma to na celu utrzymanie prawidłowego poziomu glukozy we krwi. Wprowadza się również odpowiednie leki o działaniu hipoglikemicznym, ze względu na wystąpienie chorób współistniejących (nadczynność kory nadnerczy, niedoczynność tarczycy) regularnie monitoruje się stan zdrowia zwierzęcia. Wdrożenie odpowiedniej diety u pacjentów z cukrzycą ma fundamentalne znaczenie.

Pożywienie psów chorujących na cukrzycę powinno zawierać:

- **węglowodany złożone** – są wolniej wchłaniane, zapobiegają tym samym wzrostom stężenia glukozy;
- **włókno** – wydłuża czas wchłaniania cukrów;
- **podwyższoną ilość białka** – obniża zapotrzebowanie na insulinę oraz poprawia kontrolę glikemii.

Istotne jest również zaplanowanie odpowiedniego schematu karmienia, dostosowanego do dziennych wahań poziomu insuliny we krwi. W praktyce oznacza to podawanie kilku mniejszych posiłków o stałych porach dnia, w momentach, kiedy działanie insuliny jest najsilniejsze. Lekarz weterynarii ustala właściwy schemat karmienia, uwzględniając rodzaj oraz ilość podawanej psu insuliny.

Choroby nerek

Objawy kliniczne postępującej choroby nerek są zauważalne zazwyczaj wtedy, gdy dochodzi do uszkodzenia około 70–85% nefronów, dlatego oprócz codziennej obserwacji psa istotne jest regularne przeprowadzanie kontrolnych badań profilaktycznych. Pierwszym objawem uszkodzenia narządu jest duża ilość spożywanej wody i częste wydalanie moczu. W przypadku zdiagnozowania przewlekłej choroby nerek oprócz wdrożenia odpowiedniego leczenia istotne jest właściwe postępowanie dietetyczne, wspierające organizm pacjenta.

Należy przede wszystkim ograniczyć ilość spożywanego białka, którego metabolizm jest przyczyną wzrostu stężenia mocznika we krwi. Stopień ograniczenia protein w diecie zależy od zaawansowania choroby oraz stanu zdrowia zwierzęcia i musi być określony przez lekarza weterynarii. Radykalna redukcja podaży białka może być przyczyną niedoboru tego składnika w organizmie. Spożycie mniejszej ilości protein oznacza

konieczność podwyższenia ilości energii pochodzącej z innych składników odżywczych – tłuszczów i węglowodanów. Niewydolność nerek powiązana jest z upośledzoną zdolnością wydalania fosforu, należy więc kontrolować ilość tego pierwiastka w organizmie. Jego nadmiar zaburza prawidłowy metabolizm wapnia i może prowadzić do demineralizacji kości oraz powstawania kryształów fosforanu wapnia, które osadzają się w nerkach.

Choroby kardiologiczne

Odpowiednio zbilansowana dieta pomaga zmniejszyć ryzyko wystąpienia otyłości, a co za tym idzie również chorób serca. U zwierząt, u których stwierdzono zaburzenia kardiologiczne, właściwe żywienie wspiera działania farmakologiczne. Zdiagnozowana niewydolność układu krążenia wymaga modyfikacji diety na niskosodową z uwagi na tendencję do zatrzymywania nadmiaru sodu w organizmie. Dodatkowo warto zadbać o odpowiednie stężenie innych minerałów: magnezu, którego niedobór nasila niepożądane działanie leków nasercowych, oraz potasu, niezbędnego do miarowej pracy serca.

Innymi ważnymi składnikami diety psów cierpiących na zaburzenia krążenia są:

- karnityna – niskie stężenie karnityny uważane jest za jedną z przyczyn wystąpienia kardiomiopatii³⁸;
- koenzym Q10 – wspiera wydolność mięśnia sercowego;
- niezbędne nienasycone kwasy tłuszczowe (NNKT) – wykazują działanie arytmiczne;

³⁸ Schorzenie występujące dość często u bokserów i dobermanów, z powodu genetycznego braku enzymu odpowiedzialnego za syntezę karnityny.

- witaminy z grupy B – biorą udział w produkcji czerwonych krwinek i regulują poziom homocysteiny, której wysoki poziom związany jest z większym ryzykiem wystąpienia chorób serca;
- witaminy E, A, C – obniżają stres oksydacyjny towarzyszący chorobom serca.

Schorzenia trzustki i wątroby

Upośledzenia prawidłowego działania wątroby lub trzustki zazwyczaj postępują wraz z wiekiem psa. Zmniejszona ilość produkowanej żółci i soku trzustkowego utrudnia emulgację lipidów i uniemożliwia prawidłowe wchłanianie tłuszczów, w wyniku czego pies traci na wadze. W takim wypadku zaleca się stosowanie diety wysokokalorycznej, bogatej w substancje odżywcze, a jednocześnie lekkostrawnej, która nie obciąża zbyt mocno układu pokarmowego.

3.2. Regularne badania weterynaryjne, szczepienia oraz profilaktyka przeciw pasożytnicza

Do naszych obowiązków jako psich opiekunów należy monitorowanie zdrowia psa oraz profilaktyka, która polega na regularnym wykonywaniu badań kontrolnych, szczepieniach przeciwko chorobom zakaźnym oraz działaniach przeciw pasożytniczych.

Szczepienia – profilaktyka groźnych chorób zakaźnych

Szczepienia mają za zadanie chronić nasze psy przed określonymi, często bardzo groźnymi chorobami zakaźnymi. Szczepionki zawierają w swoim

składzie zmodyfikowane w odpowiedni sposób czynniki zakaźne, które poprzez indukcję odpowiedzi immunologicznej prowadzą do nabycia odporności³⁹ na konkretny patogen.

Możemy wyróżnić cztery rodzaje szczepionek: atenuowana (modyfikowana żywa), inaktywowana, rekombinowana i donosowa. Każda ma swoje zalety i wady i stosowana jest w określonych sytuacjach. Zazwyczaj podaje się je podskórnie (ewentualnie domięśniowo) w gabinecie weterynaryjnym. Tylko szczepionka przeciwko kaszlowi kenelowemu ma formę sprayu do nosa.

Rodzaje szczepionek:

1. **antenuowane** – stworzone na bazie osłabionych patogenów odpowiedzialnych za wywołanie danej choroby. Po podaniu dochodzi do silnej reakcji immunologicznej i stosunkowo szybkiego wytworzenia się odporności;
2. **inaktywowane** – w składzie zawierają zabite formy czynnika zakaźnego, który nie jest w stanie wywołać choroby, zatem uznaje się je za bezpieczniejsze od szczepionek żywych. Niemniej jednak sporadycznie odnotowuje reakcje anafilaktyczne, wywołane prawdopodobnie przez substancje chemiczne użyte do ich produkcji;
3. **rekombinowane** – zawierające duże ilości (fragmenty) antygenów wirusowych. Nie może wywołać choroby, przed którą ma chronić, i nie wymaga stosowania adjuwantów szczepionkowych⁴⁰;

³⁹ Zdolność organizmu do uniknięcia zarażenia konkretnym czynnikiem chorobotwórczym. Możemy wyróżnić odporność naturalną, swoistą dla danego gatunku, nabytą (bierną), która jest wynikiem przeniknięcia do ciała zwierzęcia przeciwciał z zewnątrz (może to być np. organizm matki) oraz czynną, układ immunologiczny w wyniku kontaktu z antygenem sam produkuje przeciwciała.

⁴⁰ Adjuwanty szczepionkowe są substancjami dodawanymi do szczepionek w celu zwiększenia ich skuteczności. Służą one do stymulowania układu immunologicznego i zwiększają odpowiedź immunologiczną na antygeny zawarte w szczepionce. Podejrzewa się, że mogą być odpowiedzialne za wystąpienie anafilaktycznych reakcji poszczepiennych.

4. **donosowe** – wytwarzają jedynie miejscową odporność w górnych drogach oddechowych, ochrona jest skuteczna, aczkolwiek stosunkowo krótkotrwała.

Ponadto ze względu na ilość użytych w szczepionce patogenów, a tym samym chorób, przed jakimi dana szczepionka ma chronić, możemy wyróżnić szczepionki **monowalentne** (zawierające tylko jeden rodzaj modyfikowanego bądź inaktywowanego patogenu) lub szczepionki **poliwalentne** (złożone), chroniące przed kilkoma rodzajami chorób.

Szczepienia możemy podzielić na **podstawowe** i **dodatkowe**. Pierwsze zabezpieczają przed patogenami, które ze względu na swoją zjadliwość i powszechność zostały uznane za najbardziej niebezpieczne dla psów. Należą do nich szczepienia przeciwko parwowirozie, nosówce, zakaźnemu zapaleniu wątroby oraz wściekliznie. Przy czym tylko szczepienie przeciwko wściekliznie jest obowiązkowe i regulowane prawnie⁴¹.

Szczepienia dodatkowe natomiast chronią psy przed chorobami uznanymi za mniej niebezpieczne, często występującymi w określonych regionach. Istnieją również szczepionki, których skuteczność nie jest do końca potwierdzona naukowo. Przykłady: szczepionka przeciwko boreliozie, zakaźnemu zapaleniu tchawicy, herpeswirusowi, leptospirozie oraz grzybicy wywołanej przez *Microsporum canis*, które zostaną opisane w tabeli w dalszej części rozdziału.

⁴¹ Obowiązkowemu ochronnemu szczepieniu przeciwko wściekliznie, zgodnie z ustawą o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, podlegają psy powyżej 3 miesiąca życia. Posiadacze psów są zobowiązani zaszczepić psy przeciwko wściekliznie w terminie 30 dni od dnia ukończenia przez psa 3 miesiąca życia, a następnie nie rzadziej niż co 12 miesięcy od dnia ostatniego szczepienia. Szczepień psów przeciwko wściekliznie dokonują lekarze weterynarii świadczący usługi weterynaryjne w ramach działalności zakładu leczniczego dla zwierząt. Po przeprowadzeniu szczepienia posiadaczowi psa wydaje się zaświadczenie lub dokonuje się wpisu w paszporcie. (źródło: <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/szczepienie-na-wscieklizne>, dostęp: 13.11.2023).

Aby szczepienia były skuteczne, należy stosować się do określonego schematu szczepień. Jest to szczególnie ważne w przypadku szczeniąt, które do około 6–16 tygodnia życia posiadają w ciele przeciwciała matczyne, które mogą blokować czynną reakcję organizmu na szczepionkę. W przypadku młodego organizmu konieczne jest wykonanie serii szczepień, które zapewnią mu właściwą ochronę. Szczepienie może okazać się nieskuteczne, kiedy podane zostanie choremu zwierzęciu lub gdy preparat szczepienny jest źle przechowywany. Dlatego aby mieć pewność, że inokulacja będzie skuteczna, szczepienie powinno być wykonane przez lekarza weterynarii szczepionkami przechowywanych zgodnie z zaleceniami, po uprzednim zbadaniu zwierzęcia.

W poniższej tabeli umieszczono szczepionki podstawowe i dodatkowe, z uwzględnieniem krótkiego opisu chorób, przed którymi chronią.

Nazwa i patogen wywołujący	Droga zakażenia	Objawy	Cechy charakterystyczne	Rodzaj	Schemat podania
Wścieklizna ⁴² – wirus z rodziny <i>Rhabdoviridae</i>	Ugryzienie, bardzo duże zagęszczenie wirusa w ślinie	Zmiany w zachowaniu, możliwa agresja, światłowstręt, drgawki, paraliż, śmierć	Zawsze śmiertelna, również dla ludzi	I	Od 3 miesiąca życia, powtarzać szczepienie co rok, przed upływem 12 m-cy

⁴² Prawny wymóg szczepienia psa przeciwko wściekliznie. Psy, które zostały zaszczepione na wściekliznę, ale istnieje podejrzenie ukąszenie przez zakażone zwierzę, powinny otrzymać dodatkową dawkę szczepionki i być poddane trzymiesięcznej obserwacji.

Nosówka – wirus z rodziny <i>Paramyxoviridae</i>	Aerozol, kontakt z wydzielinami	Podwyższona temperatura, apatia, wypływ z nosa i spojówek, zapalenie płuc, zakażenie jelit, biegunki, objawy ze strony układu nerwowego, paraliż, drgawki, śmierć	Szczególnie niebezpieczna dla szceniąt, do 7 tygodnia życia prawie zawsze śmiertelna	A	Szczenięta: I dawka – między 6 a 7 tygodniem życia; II – między 9 a 11 t.ż. III – między 12 a 15 t. ż. IV – między 15 a 20 t. ż. Szczepienie należy powtórzyć po roku (dawka przypominająca), a następnie co trzy lata do końca życia zwierzęcia.
Parwowiroza – wirus z rodziny <i>Parvoviridae</i>	Kontakt z zakażonymi odchodami lub tkankami. Może przenosić się na obuwiu	Wysoka temperatura, bóle brzucha, krwista biegunka, niewydolność oddechowa, zespół zapalenia mięśnia sercowego, śmierć	Parwowirus charakteryzuje się bardzo dużą wytrzymałością, odporny na działanie większości środków czyszczących i dezynfekcyjnych. W środowisku utrzymuje się nawet do kilku miesięcy. Szczególnie niebezpieczny dla szceniąt i młodych zwierząt	A	
Zakażne zapalenie wątroby – adenowirus typu 1	Bezpośredni kontakt	Gorączka, brak apetytu, niewydolność wątroby, śródmiażdżowe zapalenie rogówki, skaza krwotoczna, śmierć	Wysoka śmiertelność wśród szceniąt. Dorośle psy chorują często prawie bezobjawowo	A	
Koronawiroza psów	Kontakt z zakażonymi odchodami lub wydzielinami chorych zwierząt	Apatia, brak łaknienia, biegunka, wymioty	Większość psów zdrowieje w okresie od 7 do 10 dni	I	

Zakaźne zapalenie tchawicy i oskrzeli psów, tzw. kaszel kenelowy – bakteria <i>Bordetella bronchiseptica</i> , wirus parainfluenzy psów typu 1, adenowirus typu 2 ⁴³	Kontakt z wydzieliną z nosa lub jamy ustnej chorego zwierzęcia	Uporczywy, długotrwały kaszel, wypływ z nosa i spojówek, brak apetytu, ospałość, zapalenie płuc	Kaszel może trwać nawet od 3 do 6 tygodni	A, I, D ⁴⁴	U szczeniąt między 2 a 6 tygodniem życia stosowana, jeśli ryzyko zakażenia jest znaczne. Co 6 miesięcy u dorosłych psów
Leptospiroza – bakterie <i>Leptospira interrogans</i>	Skażone zbiorniki wodne. Mogą wnikać zarówno drogą pokarmową, jak i przez błony śluzowe	Apatia, zmniejszony apetyt, przekrwienie błon śluzowych, zapalenie nerek, żółtaczka, uszkodzenie nerek i wątroby, skaza krwotoczna	Zoonoza, istnieje ryzyko przeniesienia leptospirozy na ludzi	I	Od 8 tygodnia życia, II dawka po 2–4 tyg. od pierwszego szczepienia, dawka przypominająca co rok
Choroba z Lyme (Borelioza) Krętki <i>Borrelia burgdorferi</i>	Ugryzienie kleszcza	Apatia, gorączka, kulawizny, bolesność i obrzęk stawów, przewlekłe zapalenie stawów, w znacznym stopniu utrudniające poruszanie się, choroby serca i nerek	Może mieć przebieg ostry, ale częściej odnotowuje się przebieg subkliniczny. Wpływ na to ma odporność organizmu oraz predyspozycje rasowe np. berneńskie psy pasterskie częściej chorują w sposób pełnoobjawowy	I	Od 8 tygodnia życia, II dawka po 2–4 tyg. od pierwszego szczepienia, dawka przypominająca co rok

⁴³ Jest to zespół chorobowy, gdyż wywołuje go zazwyczaj kilka różnych patogenów (wirusów lub bakterii). Istnieje podejrzenie, że obok wirusa parainfluenzy oraz adenowirusa za wystąpienie specyficznych objawów odpowiada również psi herpeswirus, adenowirus typu 1, wirus nosówki, bakterie z rodzaju *Pasturella*, *Streptococcus*, *Staphylococcus* i inne.

⁴⁴ Najpopularniejszą szczepionką o wysokiej skuteczności przeciwko *Bordetella bronchiseptica* jest szczepionka donosowa.

<i>Microsporium canis</i> –	Wywołuje grzybicę skóry	Świąd skóry, zapalenie mieszków włosowych, łysienie, wtórne zakażenia bakteryjne	Zoonoza, możliwe przeniesienie choroby na ludzi	I	Od 6 tyg. życia, dwie dawki w odstępie 14 dni, domięśniowo, zmieniając miejsce podania. Po 9 miesiącach zaleca się powtórzyć szczepienie (dwie iniekcje w odstępie 14 dni)
Herpeswirus	Bezpośredni kontakt z zakażonymi zwierzętami, szczeniaki zarażają się najczęściej podczas porodu przez kontakt z wydzieliną z dróg rodnych, ale możliwe jest również zakażenie już w macicy	Łagodny przebieg u dorosłych osobników, ronienie i resorpcja płodów w czasie ciąży, dla szczeniąt prawie zawsze śmiertelna. Objawy obserwowane u chorych szczeniąt to: trudności z oddychaniem, wydzielina z nosa, utrata apetytu, biegunka o żółto-zielonym zabarwieniu	Szczepionka stosowana u suk hodowlanych	I	Dwie dawki podawane wg schematu: I – w okresie ciecarki albo 7 do 10 dni po dacie pokrycia. II – 1 do 2 tygodni przed spodziewaną datą porodu. Sukę należy szczepić w ten sam sposób podczas każdej ciąży

Legenda:

 szczepienie podstawowe

 szczepienie dodatkowe

Rodzaj szczepienia:

- A – Antenuowana
- I – Inaktywowana
- R – Rekombinowana
- D – Donosowa

Podstawowe badania kontrolne

Ważnym elementem profilaktyki psich chorób jest przeprowadzenie przynajmniej raz w roku kontrolnych badań krwi. Najlepiej wykonać podstawowe badanie krwi, tzw. morfologię, oraz badanie biochemiczne. Wynik dostarczy informacji o aktualnym stanie zdrowia zwierzęcia.

Badania krwi umożliwiają:

- ocenę prawidłowego działania głównych narządów takich jak wątroba, nerki, trzustka;
- ocenę ogólnej kondycji zwierzęcia;
- wczesne wykrycie wielu chorób, począwszy od zwykłych infekcji po choroby nowotworowe.

Obecnie wynik z laboratorium przesyłany jest zazwyczaj na e-maila kliniki oraz właściciela psa, jeśli ten sobie tego życzy. Na nim powinny znajdować się następujące informacje: dane psa, właściciela i przychodni weterynaryjnej, model aparatu, w którym przeprowadzano analizę krwi, nazwy (najczęściej skrócone) badanych parametrów, jednostki, zakresy norm, zarejestrowany wynik, a nawet diagram będący jego uproszczoną interpretacją.

Interpretacja poszczególnych parametrów leży w kompetencji weterynarza, który bierze pod uwagę stan pacjenta, ewentualne objawy chorobowe, przebyte dotychczas choroby, wiek i inne czynniki, które mogą mieć wpływ na wartość poszczególnych parametrów krwi.

Warto w tym miejscu wspomnieć o tym, że psa do kontrolnej wizyty weterynaryjnej i przeprowadzanych podczas niej zabiegów można (a w zasadzie powinno się) w odpowiedni sposób przygotować. Pomocny może być tu tzw. trening medyczny, który uczy psa na komendę akceptacji

dotykania różnych części jego ciała. Podczas ćwiczeń z pupilem wprowadzamy nagrody (mogą mieć one postać zarówno smakołyku, jak i zabawki bądź pochwały), ważne jest, aby budować dobre skojarzenia z sytuacjami, które mogą spotkać zwierzę w gabinecie weterynaryjnym. Ucząc psa tego rodzaju zachowań i przyzwyczajając go do wykonywanych zabiegów (m.in. pobierania krwi), możemy znacząco obniżyć stres związany z badaniem i czynnościami wykonywanymi w lecznicy, jednocześnie ułatwiając pracę lekarzowi weterynarii.

Oprócz kontrolnych badań krwi warto zapoznać się z chorobami, które dotyczą danej rasy⁴⁵. Można o nie zapytać hodowcy lub zasięgnąć wiedzy ze stron internetowych. Dlatego rasy psów, które są predysponowane do występowania chorób serca, powinny przejść kontrolne badanie kardiologiczne; jeśli w danej rasie występują choroby oczu, warto zaplanować wizytę u okulisty; odnotowywane wady w budowie układu ruchu (tendencja do wypadania rzepki, dysplazja stawów biodrowych lub łokciowych) to wskazanie do wizyty u ortopedy i wykonanie zdjęć rentgenowskich. Wiele chorób jesteśmy w stanie wykryć na ich wczesnym etapie rozwoju i zadziałać, zanim przyniosą za sobą poważniejsze konsekwencje.

Profilaktyka pasożytów wewnętrznych i zewnętrznych

Pasożyty wewnętrzne, inaczej endopasożyty, jak sama nazwa wskazuje, bytują wewnątrz organizmu zwierzęcia. Najczęściej jest to przewód pokarmowy. Są to przede wszystkim nicienie, wśród których największą liczbę zakażeń powodują glisty, a konkretnie *Toxocara canis* i *Toxascaris leonina*. *T. canis* powszechnie występuje u szczeniąt, które otrzymują

⁴⁵ Dotyczy to również mieszańców ras. Jeśli nie znamy pochodzenia naszego psa, możemy sugerować się jego wyglądem zewnętrznym; bywa, że na podstawie cech zewnętrznych z dużym prawdopodobieństwem możemy stwierdzić pokrewieństwo naszego pupila z daną rasą psa.

pasożyta poprzez łożysko, będąc jeszcze w łonie matki, a następnie wraz z mlekiem w okresie trwania laktacji. Wśród innych nicieni atakujących psi organizm należy wyróżnić tęgoryjce oraz włosogłówki. Pasożytami wewnętrznymi o wysokich zdolnościach adaptacyjnych są tasiemce (*Dipylidium caninum*, *Taenia* sp). Niebezpieczne dla naszych pupili mogą okazać się również niektóre pierwotniaki wywołujące kokcydiozę lub giardiozę. Inwazja pasożytnicza jest niebezpieczna szczególnie dla szceniąt lub osobników osłabionych.

Odrobaczenie psów powinno się⁴⁶ przeprowadzać w przypadku szceniąt od drugiego tygodnia życia i powtarzać co dwa tygodnie, aż do czternastu dni po odsadzeniu. Powyższy schemat ma związek z faktem, iż szczenięta już będąc w łonie matki oraz przez cały czas trwania laktacji, są zarażane pasożytami, które były obecne w jej organizmie w postaci otorbionych larw, odpornych na działanie większości popularnych środków odrobaczających.

Około 42 dnia ciąży larwy uaktywniają się, przedostają do krwioobiegu, a następnie poprzez łożysko wnikają do rozwijających się płodów. Tak więc szczenię jest już „zarobaczone” przed urodzeniem i zakażane przez cały okres laktacji. Jeśli chodzi o dorosłego psa, istnieją dwie szkoły profilaktyki przeciw pasożytniczej: jedna z nich zaleca odrobaczanie psa 3 do 4 razy w roku, druga mówi o przeprowadzaniu odrobaczania po uprzednim uzyskaniu dodatniego wyniku na obecność pasożytów w kale zwierzęcia.

Można również zastosować wariant mieszany, który zakłada profilaktyczne badanie kału raz na pół roku oraz odrobaczanie „w ciemno” z tą samą częstotliwością, przy czym ważne, aby środki przeciw pasożytnicze podane były przed każdym szczepieniem, gdyż inwazja pasożytnicza może osłabić jego skuteczność. Decyzja o zastosowaniu konkretnej metody i odpowiednich środków farmaceutycznych powinna być skonsultowana

⁴⁶ ESCCAP – Europejska Rada do Spraw Parazytoz Zwierząt Towarzyszących.

z lekarzem weterynarii, który zna naszego psa i co najważniejsze, leczy inne psy z danego terenu, gdyż istotnym faktem jest regionalne występowanie pewnych chorób pasożytniczych.

Pasożyty zewnętrzne, czyli te, które nie wnikają do wnętrza organizmu żywiciela, a bytują jedynie na powierzchni skóry, żywiąc się najczęściej krwią, mogą być przyczyną świądu, reakcji alergicznych oraz chorób dermatologicznych skóry. Niektóre z nich są nosicielami bardzo niebezpiecznych chorób, które przekazują podczas pobierania pokarmu. Wyróżnić możemy wśród nich owady takie jak pchły, wszy i wszolę oraz pajęczaki, do których zaliczamy roztocza i kleszcze.

Pasożyty zewnętrzne zwalczamy za pomocą środków doustnych lub kropel, możemy również stosować specjalne obroże, spraye oraz opryski otoczenia. Trzy ostatnie metody mogą być tylko pomocne w profilaktyce przeciwpasożytnej. Jedyną skuteczną ochroną przeciwko ektopasożytom są tabletki zawierające odpowiednie substancje czynne (ewentualnie krople, ale muszą być one zaaplikowane w odpowiedni sposób).

Nazwa pasożyta	Charakterystyka	Droga zakażenia	Objawy	Lek przeciwpasożytniczy – substancja czynna
PASOŻYTY WEWNĘTRZNE (ENDOPASOŻYTY)				
Glisty				
<i>Toxocara canis</i> – glista psia	Powszechnie występuje u szceniąt. Bytuje w jelicie cienkim. Dorosłe psy są zazwyczaj nosicielami otorbionych larw, odpornych na działanie środków przeciwpasożytniczych	Łożysko, gruczoł sutkowy, spożycie jaj bezpośrednio z gleby lub w ciele innego zwierzęcia, np. gryzonia	Zamieranie zarodków; u szceniąt: ból brzucha, słabe przyrosty masy, wyraźne osłabienie, matowa sierść, wzdęty brzuch, biegunki, wymioty, przy silnej inwazji – niedrożność jelit, objawy neurologiczne	Febantel, prazikwantel, pyrantel, fenbendazol, embonian pyrantelu, milbemycyna. Przykładowe preparaty zawierające wyżej wymienione substancje dostępne

<i>Toxocara leonina</i>	Nie ma zdolności przenikania przez łożysko ani za pośrednictwem gruczołu mlekowego. Populacja mniej liczna i łatwiejsza w zwalczaniu. Pasożyt zimnych stref klimatycznych	Spożycie jaj w drugim stadium larwalnym		w gabinetach weterynaryjnych: Drontal, Milbemax, Inpar, Cestalt plus
Tęgoryjce				
<i>Ancylostoma caninum</i> – tęgoryjec psi	Zazwyczaj bytuje w jelicie cienkim, ale może osiedlić się również w okrężnicy i jelicie ślepym. Żywi się krwią	Gruczoł sutkowy, spożycie trzeciego stadium larwalnego	Szczególnie niebezpieczne dla szczeniąt: niedokrwistość, uszkodzenie ścian jelita, krwawa biegunka z obecnością śluzu, śmierć. Dorosłe psy raczej są odporne na pasożyty z tego rodzaju	
Włosogłówki				
<i>Trichuris vulpis</i> – włosogłówka	Odżywiają się krwią, zasiedlają jelito ślepe i grube. Larwy żyją bardzo długo w środowisku, dlatego często dochodzi do powtórnej inwazji ze środowiska	Spożycie larw ze środowiska	Biegunka (często krwista), wymioty, utrata masy ciała, odwodnienie, niedokrwistość	Przede wszystkim milbemycyna (Milbemax), ale również fenbendazol, febantel, prazikwantel, embonian pyrantelu (Drontal)
Tasiemce				
<i>Dipylidium caninum</i>	U psów to najczęściej występujący tasiemiec	Przenoszone przez pchły, wszy, wszoły. Połknięcie żywiciela pośredniego	Zwiększony apetyt, wychudzenie, zmatowienie sierści, biegunki, wymioty, świąd odbytu, objawy nerwowe będące efektem oddziaływania na organizm żywiciela - metabolitów produkowanych przez tasiemce	Febantel, prazikwantel, embonian pyrantelu (Drontal plus)
<i>Taenia</i> sp	Gatunki należące do rodzaju Taenia powszechnie występujące u psów to: <i>T.pisiformis</i> , <i>T. hydatigena</i> , <i>T. ovis</i> , <i>T.serialis</i> oraz <i>T.multiceps</i> .	Spożycie żywiciela pośredniego (królik, owca, bydło)		
<i>Echinococcus granulosus</i> – bąblowiec	Zoonoza – tasiemiec wywołuje bąblowicę jednojamową (echinokokozę). Larwa tasiemca osadza się w różnych narządach, otorbia się i rośnie. Jej pęknięcie może być przyczyną wstrząsu anafilaktycznego	Spożycie żywiciela pośredniego (mięso owcy)		

<i>Echinococcus multilocularis</i> – bąblowiec wielojamowy	Zoonoza – <i>Echinococcus multilocularis</i> wywołuje bąblowicę wielokomorową. Wzrasta w wątrobie w sposób naciekowy przypominający rozwój nowotworu	Spożycie żywiciela pośredniego (myszy, szczury)		
Pierwotniaki				
<i>Isospora canis</i> – pierwotniak z rodzaju <i>Eimeria</i> spp	Wywołuje kokcydiozę, której jawną postać obserwuje się u szceniąt. Jest dla nich bardzo niebezpieczna i wysoce zaraźliwa. Ich miejscem namnażania się są enterocyty (czyli komórki jelita)	Spożycie zakażonej ziemi, wody lub kału. Szczenięta mogą zarazić się przez łożysko	Ostre biegunki, czasami krwiste i śluzowe, odwodnienie, utrata masy ciała, niedokrwistość, czasami objawy ze strony układu oddechowego: kaszel, wypływ z jamy nosowej. Dorosłe osobniki często chorują bezobjawowo	Leczenie: sulfadimetoksyna, sulfadiazyna z trymetoprymem, toltrazuril (wspomagająco: antybiotykoterapia, probiotyki, leki przeciwbiegunkowe, płynoterapia)
<i>Giardia lamblia</i>	Wywołuje giardiozę	Woda ze skażonych zbiorników wodnych	Zapalenie jelit i przewlekła biegunka, bywa, że u dorosłych psów choroba ma przebieg bezobjawowy	Antybiotykoterapia: metronidazol
PASOŻYTY ZEWNĘTRZNE (ENDOPASOŻYTY)				
Insekty				
Pchły	Żywią się krwią żywiciela. Młode postacie pchły nie żyją na psie, a w jego otoczeniu. Kiedy zmieniają się w postać dorosłą, skaczą na swojego żywiciela	Środowisko zewnętrzne, inne zwierzęta	Świąd, reakcje alergiczne, ropowica skóry, wypadanie sierści, alergiczne psie zapalenie skóry, niedokrwistość, są żywicielem pośrednim dla tasiemców z rodzaju <i>Dipylidium</i>	Imidakloprid (Advantix), fipronil (Frontline), selamektyna, sarolaner (Simparica), fluralaner (Bravecto)
Wszy i wszędy	Wszy powodują wszawicę, natomiast wszędy – wszawicę. Wszy pasożytują na różnych ssakach, w tym na człowieku i są krwio pijne. Wszędy to keratofagi, które odżywiają się substancjami keratynowymi pochodzącymi z sierści psów, komórkami naskórka oraz dodatkowo krwią i przesączami skórnymi. Nie bytują na ludziach	Środowisko zewnętrzne, inne zwierzęta	Świąd, obecność łupieżu, matowienie sierści, plackowate wyłysienia, rany i strupy, nieprzyjemny zapach, silny łojotok, wtórne powikłania (zakażenia bakteryjne i grzybicze)	Fipronil (Fiprex), sarolaner (Simparica), fluralaner (Bravecto), imidakloprid (Advocate), permetryna
Pajęczaki				
<i>Sarcoptes scabiei canis</i> – świerzbowiec drązący psi	Dorosłe świerzbowce drążą korytarze w powierzchownej warstwie naskórka, odżywiają się złuszczonej naskórkiem i wysiękiem	Inne chore zwierzęta, ale również skażone legowiska i przedmioty	Zmiany skórne, przede wszystkim na głowie i kończynach, silny świąd, strupy, rany, wyłysienia, wyniszczenie organizmu	Iwermektyna, doramektyna, moksydektyna

<i>Demodex canis</i> – nużeniec psi	Powodują chorobę zwaną nużycą. Pasożyty te bytują wewnątrz mieszków włosowych, przy silnej infekcji atakują też gruczoły łojowe	Kontakt z chorym zwierzęciem. Szczenięta zarażają się po urodzeniu od swoich matek	Najczęściej występuje u zwierząt poniżej 6 miesiąca życia	
<i>Otodectes cynotis</i> – świerzbowiec uszny	Zazwyczaj bytuje w zewnętrznym przewodzie słuchowym.	Kontakt z chorym zwierzęciem	Zapalenie ucha, wydzielanie ciemnej woskowiny, silnie podrażniony naskórek, świąd	Selmektyna
Kleszcze	To pasożyty zewnętrzne, które są wektorami wielu bardzo niebezpiecznych chorób. Są to m.in.: • babeszjoza • borelioza • anaplazmoza • bruceloza • toksoplazmoza • odkleszczowe zapalenie mózgu • gorączka Q • listerioza W Polsce najczęściej diagnozowaną, a jednocześnie najbardziej niebezpieczną chorobą odkleszczową występującą u psów jest babeszjoza	Kleszcz przechodzą na psa ze środowiska, w którym bytują (wysokie trawy, zarośla), niebezpieczne patogeny przekazują swojemu żywicielowi podczas żerowania	Najczęściej występujące choroby odkleszczowe: Babeszjoza powodowana przez pierwotniaki z rodzaju <i>Babesia spp.</i> Bardzo wysoka temperatura, apatia, brunatne zabarwienie moczu, żółte zabarwienie błon śluzowych, uszkodzenie wątroby, uszkodzenie nerek, śmierć; Borelioza wywoływana przez krętki <i>Borrelia burgdorferi</i>. Przebieg ostry rzadko odnotowywany u psów. Niewydolność nerek, objawy ze strony układu nerwowego, kulawizna; Anaplazmoza – bakterie z rodziny <i>Anaplasma</i>. Gorączka, apatia, objawy neurologiczne, kulawizna, sztywność kończyn	Babeszjoza – imidokarb (Imizol); Borelioza – antybiotykoterapia; Anaplazmoza – antybiotykoterapia;

3.3. O higienie słów kilka – jak dbać o oczy, uszy, pazury, sierść i zęby naszego pupila

Niezależnie od rasy nasz pies wymaga przeprowadzania regularnych zabiegów higienicznych. Musimy w odpowiedni sposób dbać o jego sierść

i skórę, szczególnie tę w okolicach oczu i we wnętrzu uszu. Regularnych zabiegów higienicznych wymagają również psie pazury oraz jama ustna. Większość z tych czynności możemy wykonać sami w domu lub w gabinecie groomerskim, inne (np. zabiegi stomatologiczne) muszą być przeprowadzone w gabinecie weterynaryjnym.

Ważne, aby do wykonywania tego rodzaju czynności odpowiednio przygotować psa – poprzez wprowadzenie odpowiednich ćwiczeń i stopniowe osvajanie go z różnymi bodźcami, np. z dźwiękiem suszarki lub kąpielą. Zawsze staramy się zbudować szereg pozytywnych skojarzeń z daną czynnością, nagradzamy psa, zaczynamy od małych kroków. Przykładowo na pierwszym etapie możemy nauczyć go jedynie wskakiwania do wanny, następnie moczymy niewielką część jego ciała, obcinanie pazurów rozpoczynamy od podania łapy, a następnie możemy obciąć tylko jeden lub dwa pazury, za każdym razem nagradzając psa. Kluczowe są: odpowiednie podejście, cierpliwość i znajomość naszego czworonoga. Bywa, że pewne siebie, dobrze zsocjalizowane zwierzę będzie przyjmowało nowe sytuacje z zadowoleniem i zaciekawieniem, podczas gdy inne psy będą wymagały sporo pracy i zaangażowania.

- **Higiena oczu i uszu.** Okolica oczu, szczególnie w przypadku ras brachycefalicznych oraz tych z białą sierścią, wymaga stosunkowo częstego przemywania roztworem fizjologicznym lub innymi preparatami do tego przeznaczonymi. Należy dbać, by te miejsca, szczególnie narażone na ataki bakterii i grzybów, były czyste i suche. Również uszy powinny być regularnie czyszczone przy użyciu specjalnego płynu i patyczków kosmetycznych. Nie musimy się bać, że uszkodzimy psu bębenek, ponieważ znajduje się on bardzo głęboko w kanale słuchowym. Szczególnie narażone na wystąpienie infekcji kanału słuchowego są psy o uszach wiszących. Jeśli zwierzę potrząsa głową, drapie okolice głowy, to znak, że należy skontrolować ich stan

u lekarza weterynarii. Nie powinniśmy zwlekać, gdyż infekcja na wczesnym etapie jest dużo łatwiejsza do wyleczenia niż opanowanie stanu zapalnego rozwijającego się od kilku tygodni.

- **Skracanie pazurów.** Częstotliwość tego zabiegu zależy od takich czynników jak indywidualne tempo wzrostu paznokcia oraz stopień ścierania pazurów o podłoże. Nieprzycinane paznokcie przeszkadzają psu w czasie poruszania się, mogą ulegać nieprzyjemnym urazom (urwanie pazura), a nawet prowadzić do deformacji kości palców. Dodatkowo rdzeń paznokci, które nie są regularnie obcinane, wydłuża się i przywrócenie mu pierwotnej (właściwej) długości będzie wymagało od nas systematyczności i sporego nakładu czasu. Pazury nie powinny podczas chodzenia dotykać podłoża, zatem jeśli tak się dzieje, to znak, że pora je skrócić. Jeśli czujemy się na siłach, możemy wykonać ten zabieg samodzielnie w domu, jeśli nie korzystamy z pomocy personelu weterynaryjnego bądź groomera. Pazury powinno przycinać się pod kątem 45 stopni, aby nie uszkodzić znajdującego się wewnątrz rdzenia. Naruszenie tej wrażliwej, znajdującej się wewnątrz pazura tkanki jest bolesne i choć nie należy do poważnych urazów, może skutecznie zniechęcić psa do poddania się temu zabiegowi w przyszłości. W przypadku psów o jasnych pazurach rdzeń jest widoczny gołym okiem, ma lekko różową barwę i przeważnie jego granice wyraźnie się zarysowują. Przycinanie pazurów ciemnych wymaga wyczucia i nieco większej wprawy. Zawsze używamy w tym celu specjalnych cążek w odpowiednim rozmiarze lub maszynek, które ścierają pazur, podobnie jak frezarki, wykorzystywane w gabinetach kosmetycznych.
- **Sierść, skóra – dermatozy.** Pielęgnacja sierści i skóry naszego pupila może różnić się w zależności od jego rasy. Jedne z nich będą wymagały częstych kąpiei, czesania oraz strzyżenia, inne mogą być kąpane

okazjonalnie i przeczesywane dwa razy w tygodniu, jedynie w celu usunięcia martwego podszerstka. Skóra psów nagich oraz tych, których powierzchnia ciała jest luźna i pofałdowana, wymaga szczególnej uwagi i stosowania specjalnych kremów. Psy kąpiemy w szamponach przeznaczonych dla psów, te ludzkie się nie nadają. Warto mieć w domu szampon dermatologiczny z dodatkiem substancji o działaniu przeciwgrzybiczym, przeciwświądowym i łagodzącym. Jeśli stan skóry lub sierści wzbudza nasz niepokój (matowa sierść, zmiany skórne), warto skorzystać ze specjalistycznej konsultacji dermatologicznej.

- **Zęby i dziąsła – problemy stomatologiczne.** Najlepszym sposobem zapobiegania powstawaniu chorób stomatologicznych jest regularne szczotkowanie psich zębów, które hamuje odkładanie się kamienia nazębnego. Używamy do tego celu specjalnych past i płynów przeznaczonych dla psów, zawierających glukonian lub octan chlorheksydyny. Tendencja do osadzania się kamienia nazębnego zależy od czynników zarówno osobniczych jak i środowiskowych, np. od składu chemicznego śliny psa lub przyjmowanego pokarmu. Liczba i częstotliwość zabiegów profilaktycznych przeprowadzanych w domu bądź w gabinecie weterynaryjnym zależy przede wszystkim od stanu uzębienia danego osobnika. Zazwyczaj zęby szczotkuje się dwa do trzech razy w tygodniu, a profesjonalne zabiegi stomatologiczne powinny być wykonywane co 12–18 miesięcy. Profesjonalne zabiegi stomatologiczne wykonuje się zawsze w gabinecie weterynaryjnym, przy użyciu przeznaczonych do tego celu narzędzi i po uprzednim poddaniu psa znieczuleniu ogólnemu. Pomocne w profilaktyce chorób przyzębia może okazać się stosowanie gryzaków i kości o odpowiedniej twardości, natomiast są to jedynie działania uzupełniające.

3.4. Od urodzenia, aż po późną starość – codzienna pielęgnacja szczenięcia oraz psa starszego

Rozwój psa można podzielić na kilka etapów, które różnią się od siebie pod względem wielu potrzeb, szczególnie w zakresie żywienia, aktywności fizycznej oraz behawioru.

Wyróżnia się następujące etapy wzrostu i rozwoju psa:

- **Okres szczenięcy.** Trwa od urodzenia do około 6 miesiąca życia. Jest to czas intensywnego wzrostu oraz kształtowania się psiej psychiki. Znaczenie socjalizacji na tym etapie jest wprost nieocenione.
- **Okres młodzięcy.** W zależności od rasy jest to okres między 6 a 18 miesiącem życia⁴⁷. Trwa do osiągnięcia przez psa dojrzałości płciowej i emocjonalnej. W związku z wahaniami poziomów niektórych hormonów zazwyczaj obserwuje się zmiany w zachowaniu zwierzęcia. Zalecane jest kontynuowanie z psem szkoleń i utrwalanie pozytywnych zachowań nabytych wcześniej.
- **Okres dorosłości.** Zakłada się, że na tym etapie pies zakończył już swój rozwój anatomiczny i psychiczny.
- **Okres starości.** Proces starzenia to zmiany powstające wraz z wiekiem zwierzęcia, skutkujące gorszym funkcjonowaniem poszczególnych układów, a następnie śmiercią. Trudno określić jego ramy czasowe, ponieważ za psa geriatrycznego można uznać, w zależności od kryteriów, zarówno zwierzę sześćioletnie, jak i dwunastoletnie. Moment rozpoczęcia się tego okresu oraz szybkość jego postępowania zależy od wielu czynników: rasy⁴⁸, kondycji, sposobu żywienia i przebytych chorób.

⁴⁷ Niektóre źródła w przypadku ras olbrzymich za górną granicę tego okresu podają nawet 24 miesiąc życia.

⁴⁸ Zazwyczaj najwcześniej starzeją się rasy duże i olbrzymie, natomiast rasy małe, statystycznie rzecz ujmując, cieszą się dłuższym życiem.

Ostatnie ćwierćwiecze to czas postępu w dziedzinach weterynarii oraz kynologii. Efektem nieustannie prowadzonych badań jest wprowadzenie nowych schematów szczepień, skutecznej profilaktyki przeciw pasożytniczej i innowacyjnych metod leczenia różnych schorzeń. Coraz częściej podkreśla się wagę odpowiednio zbilansowanej diety oraz wczesnej socjalizacji i dbałości o zdrowie psychiczne psa. Rośnie liczba weterynarzy, którzy specjalizują się w leczeniu konkretnych jednostek chorobowych. Mamy więc dzisiaj możliwość skorzystania z pomocy zarówno wszechstronnie wykształconego internisty, jak i psiego okulisty, dermatologa, ortopedy, kardiologa, i wielu innych. Dodatkowo na rynku pojawiły się nowe zawody związane z szeroko pojętą opieką nad psem: psi fryzjer, trener, behawiorysta, dietetyk, rehabilitant, petsitter – to tylko najpopularniejsze z wielu dostępnych, dla zaangażowanych i świadomych właścicieli psów. Równolegle powstają miejsca, gdzie możemy skorzystać z profesjonalnych usług fachowców: wyspecjalizowane, czynne przez całą dobę kliniki weterynaryjne, salony groomerskie, psie świetlice, centra rehabilitacyjne i wiele innych miejsc wyposażonych w odpowiedni sprzęt. Dzięki łatwemu dostępowi do rzetelnej wiedzy w postaci książek, artykułów, blogów o charakterze naukowym wzrasta również świadomość psich opiekunów. Wszystkie powyżej opisane fakty przyczyniły się do tego, że otoczone właściwą i fachową opieką psy żyją dłużej, a jakość tego życia, zarówno w aspekcie fizycznym, jak i psychicznym, na przestrzeni lat uległa znaczącej poprawie.

Ważne, aby na każdym etapie rozwoju psa zapewnić mu odpowiednie wsparcie i dbać o zaspokajanie właściwych dla danego okresu potrzeb fizycznych i psychicznych.

W przypadku szczeniąt musimy zwrócić szczególną uwagę na terminowe wykonywanie szczepień ochronnych oraz regularną profilaktykę

przeciwpasożytniczą. Jest to niezwykle ważne, ponieważ to, co bywa niebezpieczne dla dorosłego psa, dla szczenięcia może być wyrokiem śmierci.

Istotną funkcję pełni również zbilansowana dieta po odsadzeniu szczenięcia⁴⁹, zaspokajająca potrzeby żywieniowe szybko rosnącego organizmu. Pokarm przeznaczony dla szceniąt powinien charakteryzować się wysoką jakością, strawnością oraz uwzględnieniem zapotrzebowania na poszczególne składniki odżywcze. Szczenięta w porównaniu z psami dorosłymi mają większe zapotrzebowanie na energię, a co za tym idzie potrzebują więcej białek i tłuszczów, koniecznie podanych w odpowiednich proporcjach. Ze szczególną starannością należy zadbać o żywienie szceniąt ras dużych i olbrzymich, u których odpowiednio zbilansowana dieta ma za zadanie wesprzeć narażony na wystąpienie pewnych schorzeń układ ruchu. Nieodpowiednie żywienie uznaje się za jedną z przyczyn wystąpienia dysplazji stawu łokciowego i biodrowego oraz osteochondromy.

Schemat karmienia, z uwagi na bardzo szybki metabolizm oraz małą pojemność żołądka, wygląda inaczej u szczeniąt niż u dorosłych psów. Siedmiotygodniowy maluch je pięć posiłków dziennie, z czasem liczba karmień maleje, by w wieku sześciu miesięcy zmniejszyć się do dwóch w ciągu doby.

Psychika psa w wieku szczenięcym jest szczególnie wrażliwa i podatna na wpływ otoczenia. Niebywale ważna w tym okresie jest prawidłowo przeprowadzona socjalizacja, która ma duży wpływ na charakter psa, budowanie właściwych wzorców zachowań, pewności siebie oraz stabilności emocjonalnej. Jej brak może mieć opłakane skutki w postaci wielu zaburzeń behawioralnych w przyszłości. Pierwotna socjalizacja trwa od 3 do 12 tygodnia życia, dlatego jeśli dopiero stoimy przed decyzją wyboru

⁴⁹ W okresie szczenięcym możemy wyróżnić kilka etapów żywienia: 1. od urodzenia do 3 tyg. życia – karmienie wyłącznie mlekiem matki; 2. do 6–8 tygodnia życia – dokarmianie pokarmem innym niż mleko; 3. karmienie po odsadzeniu.

odpowiedniej hodowli, powinniśmy wybrać tę, która wzbudza nasze zaufanie, kryterium odległości lub ceny nie jest tym najważniejszym. Jedną z najlepszych metod socjalizacji szczenięcia, które opuściło już miejsce urodzenia, jest udział w zajęciach pod okiem fachowców, np. psich trenerów. Takie spotkania mogą mieć formę zajęć indywidualnych bądź grupowych, to tzw. psie przedszkola. Mimo że najważniejszy okres pierwotnej socjalizacji kończy się około 12 tygodnia życia, to psy uczą się całe życie i udowodniono, że również aktywności podejmowane z psem starszym przynoszą pozytywne efekty. Warto zatem, aby stosownie do wieku naszego szczeniaka zapoznawać go z nowymi sytuacjami, dbać o socjalne kontakty z innymi ludźmi i psami, uczyć podstaw posłuszeństwa, a w późniejszym wieku rozważyć wybór innych aktywności wspierających ciało oraz umysł naszego pupila. Do wyboru mamy szereg psich sportów, wśród których do najpopularniejszych zaliczyć można: dogtrekking, bikejoring, agility, obedience, nosework, mantrailing i wiele innych. Jednym słowem: każdy może znaleźć odpowiednią formę wspólnego spędzania czasu z psem i niekoniecznie musi się ona ograniczać do codziennego spaceru w dobrze znanej okolicy.

Niezależnie od tego, jaką formę aktywności fizycznej lub mentalnej wybierzemy, będzie ona niewątpliwie korzystna dla zwierzęcia, naszych wzajemnych relacji oraz nas samych, będąc również wspaniałą możliwością do poszerzania horyzontów, zdolności motorycznych lub okazją do poznania nowych ludzi, których łączy ta sama psia pasja.

Jeśli chodzi o psiego seniora, to musimy zdawać sobie sprawę z faktu, iż jego wiek jest skorelowany ze stanem zdrowia, który z upływem lat często ulega pogorszeniu. Natomiast warto zaznaczyć, że starości nie powinno utożsamiać się z chorobą. Schorzenia jedynie towarzyszą starzeniu się, a podejmując odpowiednie działania profilaktyczne lub wdrażając leczenie, możemy im zapobiegać i zwiększyć znacząco komfort i długość życia psa.

Odpowiednia dieta to kluczowa sprawa, jeśli chodzi o profilaktykę zdrowotną, ale również leczenie pacjenta geriatrycznego. Na początku należy powiedzieć, że idealna karma dla seniora nie istnieje. Jeśli na opakowaniu widnieje napis „senior”, wcale nie oznacza to, że będzie ona właściwa dla naszego pupila. Zanim zdecydujemy się na wprowadzenie zmian w diecie czworonoga, konieczna jest właściwa ocena stanu jego odżywienia oraz zdrowia. Starszy pies może mieć kłopoty z otyłością, niedowagą lub borykać się z szeregiem innych dysfunkcji, które musimy wziąć pod uwagę. Powinniśmy zatem dysponować odpowiednią wiedzą lub skorzystać z pomocy specjalisty w dziedzinie żywienia psów. Najczęściej pojawiającym się problemem związanym z przyjmowaniem pokarmu jest tendencja starszych psów do przybierania na wadze, należy wtedy zastosować dietę dla psów otyłych opisaną we wcześniejszych rozdziałach, ze szczególnym uwzględnieniem odpowiedniej zawartości białka. Według aktualnych badań psy starsze mają większe zapotrzebowanie na ten składnik niż psy dorosłe. Jeśli chodzi o zawartość innych składników odżywczych, przede wszystkim witamin i minerałów, to u zdrowych seniorów jest ono takie samo jak u dorosłych osobników. Warto jednak zwrócić uwagę na obecność glutationu i witaminy E, które słyną ze swoich właściwości przeciwutleniających. Istnieją badania, które potwierdzają korzystny wpływ antyoksydantów na organizm starzejących się psów. W przypadku stwierdzenia przez weterynarza innych chorób, np. cukrzycy, chorób nerek czy zaburzeń wchłaniania, warto zastosować odpowiednio zbilansowaną dietę, zaleconą przez dietetyka bądź weterynarza.

Jeśli chodzi o choroby, to mogą one dotyczyć wszystkich układów i narządów. Najtrudniejszym zadaniem dla lekarza weterynarii jest leczenie zwierzęcia, które obejmuje przynajmniej kilka jednostek chorobowych, co niestety zdarza się u pacjentów geriatrycznych dość często. Wymaga to wdrożenia odpowiedniego planu leczenia oraz precyzyjnego ustalenia

dawkowania leków, które wzajemnie na siebie oddziałują i nie pozostają obojętne dla organizmu psa. Wśród najczęstszych chorób psów starszych możemy wymienić: choroby układu ruchu oraz dysfunkcje na tle neurologicznym.

Rozwój choroby zwyrodnieniowej stawów (osteoartroza, OA), która jest najczęstszym schorzeniem dotykającym psy w podeszłym wieku, jest zależny od wielu czynników takich jak: niestabilność powierzchni stawowych, ich niewłaściwe dopasowanie, nadwaga, urazy, oraz nieodpowiednia dieta. W celu zdiagnozowania OA przeprowadza się dokładne badanie polegające na sprawdzeniu bolesności różnych powierzchni stawowych, ocenie ruchu zwierzęcia oraz wykonaniu zdjęć rentgenowskich. Leczenie opiera się na wprowadzeniu przez lekarza weterynarii środków przeciwbólowych i przeciwzapalnych. Dodatkowo stosuje się metody nefarmakologiczne, wśród których najskuteczniejsza wydaje się odpowiednio przeprowadzona rehabilitacja, zaplanowana i przeprowadzona przez weterynarza, najlepiej specjalistę w ortopedii lub wykwalifikowanego rehabilitanta. Współcześnie jest coraz więcej metod rehabilitacji, z których możemy skorzystać, na rynku nie brakuje specjalistów, którzy rozpiszą indywidualny plan leczenia. Do dyspozycji są nie tylko dobrze wyposażone sale rehabilitacyjne, ale również baseny dla psów oraz bieżnie wodne. Wszystkie techniki rehabilitacyjne mają za zadanie zwiększyć ruchomość poszczególnych stawów oraz wzmocnić odpowiednie partie mięśniowe, a tym samym sprawić, że pacjent będzie sprawniejszy fizycznie, a ból mniej dokuczliwy. Pomocne w radzeniu sobie z dysfunkcyjnością aparatu ruchu mogą być również: plan obniżenia masy ciała dla pacjenta z nadwagą, podaż nutraceutyków, a nawet wdrażanie niekonwencjonalnych metod leczenia takich jak laseroterapia, akupunktura, neurostymulacja itp.

Procesy starzenia oddziałują w dużej mierze na układ neurologiczny, powodując zespół zaburzeń poznawczych (odpowiednik ludzkiej demencji). Psy tracą kontakt z otoczeniem, chwilami nie poznają swoich właścicieli, często mają zaburzony rytm dnia (budzą się w nocy) i nie zachowują czystości w domu. Leczenie polega na wdrożeniu odpowiedniej farmakoterapii oraz diety, która może być stosowana również przed wystąpieniem pierwszych objawów, pełniąc rolę profilaktyczną.

Posiłki seniora powinny zawierać przeciwutleniacze oraz kofaktory mitochondrialne, które są antagonistami wolnych rodników. Udowodniono, że dieta bogata w witaminy C i E, beta-karoten, selen, NNKT⁵⁰ oraz karnitynę wpływa na poprawne zdolności poznawczych u psów. Dodatkowo w celu stymulacji umysłowej można dostarczać psu nowych bodźców: wzrokowych, słuchowych, dotykowych. Coraz częściej docenia się korzystny wpływ wzbogacenia środowiska zwierzęcia na jego psychikę i kondycję umysłową. Wzbogacenie środowiska polega na wprowadzeniu do otoczenia psa środków ożywionych (zwierzęta tego samego gatunku lub innego) lub nieożywionych (zabawki i inne przedmioty oddziałujące na psie zmysły) w celu poprawy jego stanu psychicznego oraz fizycznego.

Oprócz wyżej wymienionych zaburzeń psy starsze mogą cierpieć na wiele innych schorzeń związanych z funkcjonowaniem wielu układów. Przewlekłe zapalenie wątroby, niewydolność nerek, zaburzenia w funkcjonowaniu układu krwionośnego, podwyższone ryzyko wystąpienia choroby nowotworowej, upośledzone funkcjonowanie narządów zmysłu – wzroku i słuchu, pogorszenie się stanu skóry oraz zębów – to tylko niektóre, najczęściej odnotowywane. Ważne zatem, aby pacjenta geriatrycznego otoczyć właściwą opieką: pamiętać o częstszych, kontrolnych wizytach weterynaryjnych, wykonywaniu badań krwi, a po zdiagnozowaniu choroby bądź zespołu chorób wdrożyć odpowiedni plan leczenia.

⁵⁰ NNKT – Niezbędne nienasycone kwasy tłuszczowe.

Podsumowanie

W ramach podsumowania warto podkreślić, jak ogromną rolę odgrywamy my sami – opiekunowie psów – w ich życiu. Po lekturze tej książki wiemy już, jak unikać wielu zagrożeń, które mogą nas spotkać w domu bądź na spacerze, jak się zachować, kiedy nasz czworonożny przyjaciel ulegnie wypadkowi, i w jaki sposób opiekować się nim na co dzień, niezależnie od jego wieku.

Należy również wspomnieć, iż w parze z troską o psie zdrowie i bezpieczeństwo powinna iść dbałość o jego stan psychiczny, który jest nie mniej ważny, aczkolwiek często bagatelizowany. Trzeba wyraźnie powiedzieć, że „pies to nie rybka”. – *Przecież to oczywiste!* – powie większość z oburzeniem. A jednak. Rozejrzyjmy się dookoła. Czy nie bywa tak, że pies traktowany jest w podobny sposób, a jego rzeczywiste potrzeby są spłaszczane tylko po to, abyśmy mogli im sprostać?

Przykładowy Azor – duma jego pana, piękna ozdoba podwórka, a jednocześnie jego strażnik, ma zorganizowaną przestrzeń, w której żyje, jest regularnie karmiony, a w razie konieczności odwiedza lekarza weterynarii, ba!, czasem nawet wychodzi na spacer po okolicy. Czy to naprawdę wystarczy, czy wypełnienie tych podstawowych obowiązków względem naszego pupila daje nam prawo do nazywania się ich opiekunami?

Wydaje się, że moglibyśmy dzierżyć tytuł psich właścicieli, ale nie ich odpowiedzialnych opiekunów. Posiadanie psa, istoty obdarzonej wysoką inteligencją i dużymi kompetencjami społecznymi, wymaga od nas, ludzi, o wiele większego zaangażowania oraz wiedzy. Będąc zwierzęciem towarzyszącym, pies odczuwa silną potrzebę kontaktu z człowiekiem, który w tej relacji pełni, a przynajmniej powinien pełnić, rolę opiekuna-przewodnika. Opiekuna, który jest odpowiedzialny za

zaspokajanie wszystkich jego potrzeb, zarówno tych fizycznych, jak i mentalnych. Dlatego oprócz troski o codzienny byt powinniśmy w odpowiedni sposób stymulować również psi umysł, dbać o prawidłową socjalizację i wyszkolenie oraz nieustannie wzmacniać łącząca nas więź, która jest wartością bezcenną nie tylko dla naszego czworonoga, ale również dla nas samych.

Warto podkreślić, że książka ta jest jedynie zbiorem najcenniejszych porad, a na rynku dostępnych jest wiele innych pozycji, dzięki którym możemy wciąż poszerzać swoją kynologiczną wiedzę (wiele z nich jest dostępnych w ofercie Czerwonego pieska). Obecnie jest też coraz więcej specjalistów w różnych dziedzinach zajmujących się „psimi tematami”. Nie bójmy się zatem skorzystać z usług profesjonalistów, a wszystkie sprawy związane ze zdrowiem naszego psa zawsze konsultujemy z zaufanym lekarzem weterynarii.

Materiały dodatkowe

Awaryjny kaganiec – jak wykonać?

Bandaż w apteczce przyda się zawsze. Można z niego wykonać też awaryjny kaganiec, gdy potrzebna jest pomoc psu, ten nie daje do siebie podejść obcym, a nasz kaganiec został w domu.

Na zdjęciach zobaczysz, jak zawiązać bandaż, żeby stał się „medycznym kagańcem”. Wszystkie zdjęcia pochodzą od Autorki.

Gotowy prowizoryczny kaganiec z bandaża

Gdy nie mamy bandaża, taki kaganiec można też wykonać np. ze sznurówki buta czy smyczy. Po dotarciu do lecznicy lekarz zapewne zmieni go na kaganiec weterynaryjny.

Przypominam tu, że to kaganiec na sytuacje awaryjne. Pies ze związanym pyskiem nie może dyszeć, nie jest w stanie się schłodzić, więc w upalny dzień takie rozwiązanie może być niebezpieczne. Zawsze trzeba oszacować korzyści i ryzyko.

Zakładanie opatrunku – krok po kroku

Odkazanie

Jałowy opatrunek – gaza

Większe skaleczenie – większy kawałek gazy

Bandaż

Brawo dla pieska za cierpliwość!

Bandaż elastyczny

Gdy łapka wymaga unieruchomienia

Bibliografia

- Bowman D. D., *Georgis. Parazytologia weterynaryjna*, Wrocław 2012.
- Case L. P., *Pies. Zachowanie, żywienie i zdrowie*, Łódź 2010.
- Ceregrzyn M., Lechowski R., Barszczewska B., *Podstawy żywienia psów i kotów. Podręcznik dla lekarzy i studentów weterynarii*, Wrocław 2019.
- Dobryński A., *Mój pies jest zdrowy. Praktyczny poradnik jak pomóc choremu psu*, Warszawa 2007.
- Dzieduszycki A. M., *Pierwsza pomoc i leczenie psów ukąszonych przez żmiję zygzakowatą*, Warszawa 2008.
- Firlej-Oliwa M., *Jak mądrze zadbać o swojego psa i kota?*, Kraków 2021.
- Fogle B., *Pierwsza Pomoc. Psy. Jak przyjąć z pomocą psu w nagłych wypadkach*, przeł. T. Komłosz, Warszawa 1995.
- Janczyk P., Wiechetek M., *Zatrucia glikolem etylenowym u psów i kotów*, „Medycyna Weterynaryjna” 2002, nr 07.
- Kraft W., *Propozycje dawkowania leków u psów i kotów. Poradnik lekarza praktyka*, red. J. Kirstein), Wrocław 2019.
- Monkiewicz J., Wajdzik J., Rogowska-Sobota K., *Kynologia. Wiedza o psie*, Wrocław 2020.
- Niemczycka E. A., Pakuła A., Łach M., *Wybrane ostre zatrucia lekami u małych zwierząt*, „Życie Weterynaryjne”, 2021, nr 96.
- Ramirez E.Y., *Pierwsza pomoc w stanach nagłych*, red. M. Senze, Wrocław 2018.
- Sala S. C., *Geriatrya psów i kotów. Podręcznik kliniczny*, Wrocław 2017.
- Sapieryński R., Wojtczak M., Filich M., *Zatrucie winogronami i rodzynkami u psów*, „Życie Weterynaryjne”, 2018, nr 6.
- Schwendenwein I., Moritz A., *Diagnostyka laboratoryjna psów i kotów*, Łódź 2021.

- X Z., He Y., Yu J., *Experimental acute toxicity of xylitol in dogs*, „Journal of Veterinary Pharmacology and Therapeutics”, 2009, no. 32,.
- Nadzór weterynaryjny, *Szczepienie przeciwko wściekliznie*:
<https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/szczepienie-na-w-scieklizne>
- Wytyczne żywieniowe dotyczące pełnoporcjowych i uzupełniających karm dla kotów i psów, 2019:
<https://www.wetgiw.gov.pl/main/szukaj/?szukaj=wytyczne+%C5%BCywieniowe>
- https://www.esccap.org/uploads/docs/hzultks7_GL2_4_Grzybice_skrne_u_psw_i_kotw.pdf